

k n i h y a s p o l o č n o s ť

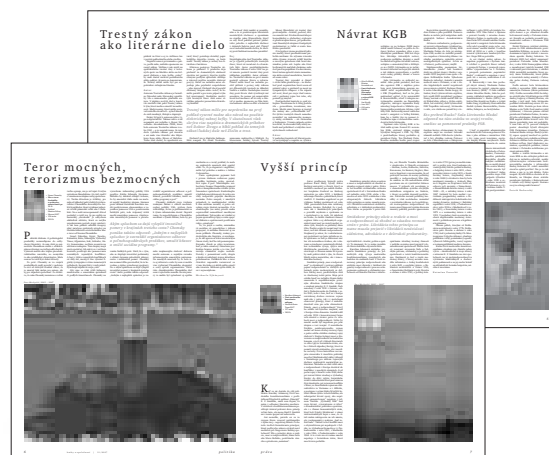
K & S

š t v r t ý r o č n í k

2 5 S k

2 5 K č

11/ 2007

**Bosorky,
bosoráci
a pobosorovaní**

Mylné stereotypy
v proticirkevných
polemikách

**„Biblické“
kladivo na
homosexuálov**

očami moderných
biblistov

**Extrémna cesta
k zdravému
rozumu**

alebo renesancia viery
v človeka – programátora

**Slovenskí
finalisti a víťaz
medzinárodnej
eseistickej
súťaže**

Tünde Lengyelová:
Bosorky, bosoráci
a pobosorovaní

2

Ivana Kaduková – Adamcová:
„Biblické“ kladivo na
homosexuálov

3

Juraj Gyárfáš:
Trestný zákon
ako literárne dielo

4

Patrik Dubovský:
Návrat KGB

5

Michaela Ujházyová:
Teror mocných, terorizmus
bezmocných

6

Katarína Zavacká:
Vyšší princíp

7

Dezider Kamhal:
Pavučina významov

8

Martin Takáč:
Vágnosť ako predpoklad
myslenia

8

František Gyárfáš:
Extrémna cesta
k zdravému rozumu

9

Martin Vlachynský:
Genius Loci

10

Radoslav Passia:
Mukačevský dážď

11

Radoslav Tomáš:
Neexistujúce mestá

12

Jan Štolba:
Nepřítomné město.
Sentimentální improvizace

13

Rudolf Fábry:
Čo sa za mladi naučíš

14

Anna Grusková:
Dramaterapia alebo
teatroterapia?

15

Celoživotní sprievodcovia
Anny Hisemovej

16

Bosorky, bosoráci a pobosorovaní

nej vojny. Škandinávia (nezvyčajne vysokým počtom obvinených detí), Poľsko a Meklenbursko zažili vlny prenasledovaní koncom 17. storočia a v Uhorsku sa najviac procesov konalo v prvých troch desaťročiach 18. storočia, teda paradoxne v období nástupu osvietenstva. Územie dnešného Slovenska tiež nezostalo nedotknuté: doteraz poznáme spolu 364 procesov, z toho jeden sa konal v 15. storočí, 25 v 16., 125 v 17. a 213 v prvej polovici 18. storočia, presnejšie do roku 1768, keď ich Mária Terézia definitívne zakázala.

Celkom mylné je teda rozšírená predstava, že vrcholným obdobím činnosti bosoriek bol stredovek. Tu má len svoje korene – v procesoch s kacírmí a rôznymi sektármi. Keď v 12. – 13. storočí vznikli katari (albigenci) a valdenci kritiku voči cirkvi, reagoval Rím založením ústredného cirkevného úradu – inkvizície (Sanctum officium 1231 až 1232). Efektívnosť pátrania po kacíroch bola v roku 1252 zvýšená povolením mučenia pri vypočúvaní a hranica medzi obvinením z kacírstva a bosoráctva sa rýchlo začala strácať. Keďže inkvizícia je úradom katolíckym, aj prenasledovanie sa prisudzuje najmä katolíckej cirkvi. Aj to je však omyl. S rovnakou, možno niekedy aj väčšou razantnosťou sa na ňom podieľali protestanti, či už kalvíni, luteráni či anglikáni. Prvenstvo v počte procesov a následných popráv preto nie je možné jednoznačne prísúdiť ani jednému z kresťanských náboženstiev, pretože vykazujú relatívne veľké chronologické i teritoriálne rozdiely.

Smutne známou príručkou pri hone na čarodejnice je Malleus maleficarum, dielo dvoch fanatických dominikánov Heinricha Institoris a Jakuba Sprengera. Kladivo na čarodejnice vzniklo na popud pápeža Inocenta VIII., ktorý navzdory svojmu menu naozaj nepatril k nevinným a od neho hlbšie upadlo pápežstvo už len v časoch Borgiovcov. V bule proti čarodejníctvu z roku 1484 pápež píše: „... je mnoho osôb oboch pohlaví, ktoré, zabudnúc na spásu svojich duší a odpadnúc od katolíckej viery, stvárajú neprírodnosti s diablami, telesne s nimi obcujú ako incubi a succubi, škodia svojimi kúzľami a zločinmi, ničia pôrody žien, mláďatá zvierat, poľnú úrodu, ako aj mužov a ženy, zvieratá a dobytok... Spôsobujú strašné vnútorné i vonkajšie bolesti a trápenia, zabraňujú mužom plodiť a ženám rodiť, mužom spôsobujú, že nemôžu plniť povinnosti voči svojim manželkám, a ženám zase poskytovať svojim mužom riadny manželský život. Okrem toho krivoprisažne zapierajú aj samotnú vieru, ktorú prijali pri sviatosti krstu, a neobávajú sa páchať iné roztupačnosti, hriechy a zločiny...“ Oboch mníchov spomína pápež v bule ako svojich milých synov a podporil ich nielen svojou autoritou, ale aj financiami. Kladivo, ktoré vydali prvýkrát v roku 1487 v Štrasburgu, sa ukázalo ako skutočný bestseller – len počas nasledujúcich dvoch storočí bolo vytlačené ešte 29-krát. Konkurovala mu len Biblia.

Práve v pápežskej bule nahodené problémy plodnosti zaujímajú ústredné miesto v obsiahlej štúdií o viere v bosorky od Lyndal Roperovej, profesorky novovekých dejín Oxfordskej univerzity. Nositeľka knižnej ceny Rolandia H. Baintona v kategórii história a teológia za rok 2005 odvieďa skvelú prácu a môžem len súhlasiť s názorom kritika z The Guardian, že táto kniha je brilantnou ukážkou investigatívnej histórie. Nejde tu totiž o nejakú zbierku kuriozít ani o pokus o hororové desenie čitateľa tragickými udalosťami dávnej minulosti. Aj keď autorka

vychádza z relatívne malého geografického územia juhonemeckého mestečka Nördlingen, podáva nevšedne bohatý, údajmi i analýzami podložený obraz o javoch, ktoré po stáročia držali v strachu celý starý kontinent.

Pri historickom diele nie je obvyklé, že využíva psychologické metódy na vykreslenie mechanizmov, ktorými sa celé spoločenstvo zjednotilo na určitej ideológii, ako napríklad vo viere v bosoráctvo. Lyndal Roper si však postavila otázky, na ktoré bežné historické metódy nestačia: Prečo boli z bosoráctva podozrievané najmä ženy; a to predovšetkým staré ženy, ktoré už boli za ženitom plodnosti? Ako sa tieto obvinenia a demonizované, odpudivé strigy dostávali do súladu s obrazom Márie, Matky Božej, ideálnej ženy vtedajšej spoločnosti? Čo bolo hnačou silou, ktorá dokázala primäť ľudí k tomu, aby udávali svojich susedov,

V bosoráckych procesoch dodnes celkom bezdôvodne prevládajú mylné stereotypy a často sa používajú ako nie celkom čistá zbraň v proticirkevných polemikách. Iste, cirkev a jej predstavitelia tu zohrali dosť negatívnu úlohu. Ale pokiaľ ide o vinu, tá sa týkala rovnako aj svetskej vrchnosti.

príbuzných či známych? Ako a prečo sa zmenil pohľad na osoby, s ktorými ostatní predtým bežne komunikovali, jedli pri jednom stole, spali v jednej posteli? Ako silne pôsobila sexualita na fantáziu ľudí, aká symbolika sa skrýva v predstavách, že bosorky lietajú na metle alebo jazdia na chrbte capa?

Obraz diabolského čarodejníctva so všetkými jeho ozdobami a príslušenstvom, ako sú zmluva s diablom či profanácia svätosti, sa vytváral od polovice 13. do polovice 15. storočia vďaka pracovitosti a snaživosti kňazov a inkvizítorov. Prostredníctvom traktátov, kázni a podobien sa plne rozvinul v 16. storočí, rozšíril do celej Európy a neskôr sa úspešne preplavil aj cez Atlantik. Inkvizičná schéma sa prekrývala so staršími, všeobecne rozšírenými poverami a obzvlášť dramaticky silnela počas samotného priebehu procesov tým, že sa modelovali priznania obvinených, predovšetkým vďaka dvom účinným nástrojom: mučeniu a sugestívnemu vypočúvaniu. Z mnohých príkladov na ilustráciu len jeden: Roku 1598 upadol nördlingenský mestský hrobár do podozrenia, že manipuloval s mŕtvolami. Vo väze-

ni sa však obesil, a tak sa pozornosť zamerala na jeho manželku. Pri prvom vypočúvaní priznala, že jej muž vykopával nebožtíkov a okrádal ich o plachty a vankúše, na ktorých ležali. V siedmom kole po krutom mučení priznala aj pojedanie malých detí, pri ďalšom už predávali mŕtvolky Židom (tradičným a všeobecným nepriateľom). Vrchnosti sa výpoveď javila ako podozrivá, preto dala tri takto „predané“ deti exhumovať. Na veľké prekvapenie ich telička našli neporušené. V týchto súvislostiach je nepredstaviteľné, čo musela pretrpieť iná obvinená, ktorú po 62 tortúrach boli nútení prepustiť, lebo ju nedokázali zlomiť a nepriznala sa k ničomu...

O bezhraničnosti (negatívnej) ľudskej fantázie svedčia mnohé a často sa opakujúce obvinenia z kanibalizmu. Vo veľkej väčšine prípadov ide o pojedanie novorodencov či celkom malých detí, ktoré vo vyhrabaní z hrobov uvarili. Samozrejme, pri procesoch nemohli chýbať ani neviazané sabaty a milostné pletky s diablom. Ku všeobecne rozšíreným stereotypom ďalej patrí všetko, čo je spojené so ženskosťou, najmä materstvom – počnúc plodnosťou, pôrodmi, dojčením, šes-tonedelím až po prežitie alebo smrť novorodenca. Tu autorka opäť siahla hlboko do psychológie, aby analyzo-

vala mentalitu a myslenie vtedajšieho človeka, počnúc „lovcami bosoriek“ – mužmi, zúčastňujúcimi sa na vypočúvaní a konfrontovaní s rýdzo „ženskými“ vecami, až po samotné ženy, ktoré uverili tomu, že sú bosorkami. Rozvinula veľmi zaujímavú tézu o závislosti starien voči mladým, ešte plodným ženám. Ako vyplýva z množstva súdnych protokolov, stareny boli obzvlášť náchylné uveriť našepkávaniu diavla, aby sa stali bosorkami. Po prijatí do ich radov okamžite začali svoju škodlivú činnosť – kántrili susedom dobytok, uriekli deti rôznymi chorobami a poškodzovali ich, robili mužov impotentnými a ženy neplodnými. Ich pričinením vznikali poveternostné katastrofy, požiare, epidémie a neúrody.

Pod pojmom stará žena však nemusíme nutne rozumieť babičku s ôsmimi krížikmi na chrbte. Za „starú“ často považovali už aj tridsiatničku, ktorá vzhľadom na vtedajšie sobášne zvyklosti mohla byť v tom veku starou matkou. Vďaka bezzubému úsmevu, ťažkou fyzickou prácou a neustálymi tehotenstvami deformovanej postave pôsobila naozaj ako starena (napokon, v tom čase málokto vedel, kedy sa skutočne narodil). Akákoľvek teles-

ná chyba (hrb, bradavica, skrivené telo či končatiny) bola jasnou vstupenkou do radov bosoriek, podobne ako bylinkárska alebo pôrodnícka činnosť. V európskom priemere asi v 75 až 80 percentách prípadov boli ako bosorky obvinené a aj popravené ženy. Našli sa však aj výnimky. V najstarších švajčiarskych procesoch bolo obvinených viac mužov ako žien a v Normandii to bolo celé postavené na hlavu. Tu tvorili tri štvrtiny obvinených muži, najmä kňazi, ktorí vraj zneužívali posvätné predmety na čarovanie s počasím. V Uhorsku bol každý desiaty obvinený muž. Čítanie výpovedí dokumentuje neveriteľný a pre nás už nepochopiteľný myšlienkový a emocionálny svet ranonovovekého človeka. Hrozným paradoxom je, že v prvej polovici 18. storočia, keď (v Nemecku) už honba na bosorky utíchala, ešte raz vzplanul plameň nemilosrdenstva, a to v oveľa horšej forme – obviňovaním detí. Hravú detskú fantáziu zdeformovali do monstruózneho „diabolského“ myšlienkového sveta a mnohí rodičia označili svoje vlastné deti za prekliate diabolské plemeno a ich popravu považovali ako zadostučinenie spravodlivosti.

Každý, kto hľadá v procesoch s bosorkami viac než len tragické kuriozity, sa už pravdepodobne zamyslel nad otázkou, prečo často vzdelaní ľudia (a sudcovia i kňazi takými v tých časoch určite boli) podľahli viere v bosorky. A podľahli jej natoľko, že dokázali na základe veľmi imaginárnych dôkazov poslať niekoho na mučidlá či na popravisko. Vo väčšine prípadov totiž nešlo o ľudí so sadistickými sklonsmi, ktorí by sa boli vyžívali v spôsobovaní bolesti a trápenia blížnemu. Práve naopak, často sami prežívali vnútorné muky zo svojho konania a pred výčitkami svedomia ich ochránilo len presvedčenie o nevyhnutnosti takého postupu. Na druhej strane totiž stála pospolitost dediny či mesta. Pod tlakom verejnej mienky musela vrchnosť zasiahnuť, ak by sama obvinenie bagatelizovala. Elimináciou problémového jedinca sa vyriešili hneď dve veci – jednak sa odstránil samotný problém, jednak sa vztyčil výstražný prst pre ostatných.

V bosoráckych procesoch dodnes celkom bezdôvodne prevládajú mylné stereotypy a často sa používajú ako nie celkom čistá zbraň v proticirkevných polemikách. Iste, cirkev a jej predstavitelia tu zohrali dosť negatívnu úlohu. Ale pokiaľ ide o vinu, tá sa týkala rovnako aj svetskej vrchnosti. Všadeprítomný strach, ľudská zloba, závisť, ale najmä nevedomosť, nevzdelanosť a snaha o vysvetlenie nepochopiteľných javov museli bezpodmienečne viesť k hľadaniu a napokon i nájdeniu nejakého vinníka.

Ak však v 21. storočí počujeme vo verejnoprávnom rozhlase reči, ktoré svojim obsahom zmeškali dobu o niekoľko sto rokov, zostane nám rozum stáť. Narážam na reláciu Cesty z 1. septembra 2007, venovanú satanizmu a bosoráctvu. Andrej Štiavnický, samozvaný vedec a geniálny znalec ranonovovekej histórie, v nej vnútil svoje fantazmagórie a chorobné nezmysly teológovi a kňazovi, seriózne sa zaoberajúcemu satanizmom. Z násilného skríženia obáv pána farára z deštruktívnych vplyvov moderných satanistov s nepodloženými, vymyslenými a absurdnými víziami pána spisovateľa vzišiel neurčitý „mačkopes“. Poslucháč mal čo robiť, aby sa vedel rozhodnúť, či počuje zlý horor alebo má ľúštiť symptómy nejakej diagnózy. V každom prípade by schopnosť Andreja Štiavnického zmanipulovať teológa ovenčeného tromi titulmi stála za to, aby si ju preverila inkvizícia, alebo radšej nejaký psychiater.

Mimochodom, ak sa pán Štiavnický zastaví, rada mu darujem slovník cudzích slov. V budúcnosti by sa potom nemusel pred verejnosťou blamovať a možno by pochopil, že medzi serióznou vedou a rozprávkami starej matere je rozdiel. Asi taký, ako medzi akadémiou a epidémiou.

Tünde Lengyelová

▲ Lyndal Roper
▲ Hexenwahn.
Geschichte
einer Verfolgung
▲ C. H. Beck Verlag
2007
▲ 470 strán
▲ 26,90 Euro

Ema Mochycká, 2003 – 2007

„Biblické“ kladivo na homosexuálov

si vlastného myšlienkového sveta ako nepripúšťa žiadny priestor pre zodpovednosť za vlastné rozhodnutia. Fundamentalizmus, naopak, zákonnícky určuje spôsob života a vyžaduje „pravú“ vieru, ktorá de facto vylučuje akýkoľvek dialóg. Čo je horšie – tento jediný správny výklad sveta skrýva v sebe akúsi militantnosť, ktorá je v priamom rozpore s evanjeliovým posolstvom.

Keďže cirkvi pod hrozbou čoraz väčšej sekularizácie hľadajú prostriedky na sprístupnenie evanjeliovej „zvesti“ súčasnému človeku, biblická hermeneutika sa nemôže vyhnúť pohybom v hermeneutike filozofickej. A tak jediná pravda ako regulatívna myšlienka v náboženstve ustupuje „plurálnym“ modelom pravdy v pestrosti „jazykových hier“ a „diskurzívnych metód“ (Lyotard). Preto sa aj v katolíckej cirkvi objektivita výkladu a jednoznačnosť výpovedi stáva čím ďalej, tým viac problematická. V interpretáciách začína hrať rolu subjektivita vykladáča. Názorovým rozdielom rímskokatolíckych teológov zrejme nezabránia ani snaha cirkvi udržať jednotnosť pomocou encyklik, či ako posledne na Slovensku kritickými pastierskymi listami (aj proti homosexualite) snažiacimi sa zregulovať myšlienky veriacich jedným smerom ako „Bohom žiaducim“.

Daniel A. Helminiak sa v knihe *Co vlastně Bible říká o homosexualitě?* snaží spochybniť práve túto jednoznačnosť a nároky na vlastnenie pravdy. Autor je rímskokatolícky kňaz, teológ a psychológ, ktorý sa zaradil medzi moderných nedogmatických teológov a zástancov historicko-kritickej metódy výkladu Biblie. Veľmi odvážne, americký populárny a masovo zrozumiteľne sumarizuje vedecké poznanie o homosexualite v Biblii. Diskusiu začína poukazom na rôzne metódy interpretácií Biblie, aby dospel k zaujímavej myšlienke: „Hranica, ktorá rozdeľuje kresťanské cirkvi už skrátka nevedie medzi katolíkmi a protestantmi, ale medzi tými, ktorí Bibliu čítajú doslovne, a tými, ktorí ju čítajú historicko-kriticky. Vedie samozrejme často i uprostred jednotlivých cirkví či denominácií.“ Historicko-kritická metóda často narúša (až prevracia) ustálené predstavy o náboženstve a kresťanskom spoločenstve. Jej cieľom je totiž nájsť pôvodný význam textov, ktoré mali v dobe svojho dejinného vzniku. Napríklad populárny verš opakujúci sa v troch evanjeliách (Matúša, Marka i Lukáša): „Lahšie je tave prejsť uhom ihly, ako bohatému vojsť do kráľovstva Božieho“ je často najväčším argumentom proti ľuďom majúcim obrovské majetky. Doslovné čítanie totiž navodzuje dojem, že ako tave nie je možné prejsť uhom ihly, tak nie je možné bohatým vojsť do kráľovstva Božieho. Niektorí bádatelia však poukázali na to, že v Jeruzaleme existovala veľmi úzka a nízka brána, ktorou sa vchádzalo do mesta. Keď karavány vstupovali do mesta, museli zložiť náklad, ťavy sa museli prikrčiť, aby vôbec bránu prešli a až potom mohli náklad znovu naložiť. Táto brána sa vraj volala „Uho ihly“. Keď odhalíme niečo o Ježišom svete, zistíme, čo vlastne Ježiš chcel povedať: bohatým sa bude ťažko vstupovať do Božieho kráľovstva, ale nebude to nemožné, ako to navodzovalo doslovné čítanie bez poznania historického kontextu. Schováme sa pred historickými faktami, odmietneme videnie sveta, v ktorej žili biblickí autori a nahradíme ho dnešným vide- ním, doslovným čítaním a znásilňovaním biblického textu kvôli udržaniu jednoty cirkvi?

Helminiak začína svoju apológiu homosexuality otázkami: Ak sme božiami stvoreniami a teda súčasťou Božieho plánu, prečo by Boh svoje stvorenie zavrhol? „Mohlo by to byť tak, že homosexuáli sú chybou? Že sa

u homosexuálov niečo nepodarilo? Že sú to „pokazené stvorenia?“ Podľa autora Boh nerobí takéto zmätky a krutosti, On sa s nami nezahráva, a preto musí byť chyba v našom čítaní Biblie.

Vedecké štúdium sexuality je staré sotva sto rokov. Ale už vieme, že homosexualita je vnútornou zložkou osobnosti, biologicky danou. Neexistuje žiadny vedecký dôkaz o tom, že by sa pohlavná orientácia dala zmeniť,

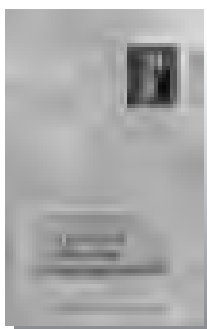
Dogmaticky a morálne ladených kresťanov nepoteší táto otvorená kritika mainstreamového názoru v katolicizme. Ani nemôžeme čakať, že táto kniha vyrieši boj medzi fundamentalistami a modernými biblistami, ale je dobrým znamením, že rímskokatolícka cirkev sa nevzdáva otvoreného rozhovoru a reaguje na zmeny, ktoré prináša súčasnosť.

ani o tom, že by homosexualita bola niečím patologickým. Hlavným problémom v spoločnosti už nie je homosexualita ako taká, ale vzťahy medzi homosexuálmi, ktorí chcú žiť spolu. Spomínam si napríklad na slová evanjelického etika, ktorý tvrdil, že homosexualita nie je hriechom a človeka narodeného s týmto „postihom“ nemáme odsudzovať, skôr ľutovať (podľa neho žiť s hendikepom nie je ľahké). Samozrejme takýto človek, ak je veriaci, nemal by svoje okolie pohoršovať tým, že by na svoju inú orientáciu upozorňoval a už vôbec by nemal myslieť na to, že by chcel žiť s partnerom rovnakého

hriech. Ide o príbeh Lóta, ktorý prichýlil cudzincov vo svojom dome napriek nesúhlasu ostatných mužov v meste. Mužovia Sodomy sa zhromaždili pred jeho dvermi a žiadali Lóta, aby im vydal cudzincov. Chceli ich znásilniť. Lót namiesto cudzincov ponúkol rozhnevaným mužom svoje dcéry – panny. Muži odmietli Lótove dcéry ako náhradu a nakoniec sú Bohom potrestaní za tzv. sodomský hriech. Cudzinci spolu s Lótovou rodinou sú Bohom zachránení. Tak ako Biblia nerieši Lótovo rozhodnutie radšej obetovať vlastné dcéry namiesto porušenia zvyku pohostinnosti, nerieši ani pohlavný styk medzi mužmi z hľadiska morálky. V tomto texte ide totiž o zneuctenie a urážku cudzincov, a to sexuálnym ponižením. Nehľadajme pod sodomským hriechom ani Božie odsúde-

miestami príliš opakuje a zbytočnými zhrnutiami po každej kapitole navodzuje nudné učebnicové memorovanie či populárne brožúrkové vypichovanie podstaty. Napriek tomu je to veľmi inšpiratívne čítanie najmä pre laikov, ktorí Bibliu považujú za knihu morálky a odsúdenia akýchkoľvek sexuálnych praktík okrem manželskej „misionárskej polohy“. Dogmaticky a morálne ladených kresťanov nepoteší táto otvorená kritika mainstreamového názoru v katolicizme. Ani nemôžeme čakať, že táto kniha vyrieši boj medzi fundamentalistami a modernými biblistami, ale je dobrým znamením, že rímskokatolícka cirkev sa nevzdáva otvoreného rozhovoru a reaguje na zmeny, ktoré prináša súčasnosť. Pre cirkvi ako také je asi najbolestnejšie uvedomenie, že Biblia neobsahuje jednoznačné, bezprostredné a ničím nenahraditeľné odpovede na aktuálne otázky. Aj preto toľko osobností intelektuálneho sveta reaguje na postmodernú dobu skepsou, depresívnou úzkosťou, apologetikou, či snahou o znovunájdienie jedinej pravdy. Lenže tu nejde o boj medzi rôznymi pravdami, z ktorých na konci vyhrá tá najpravdiviejšia a najlepšia. Dialóg aj v tejto knihe sa vedie medzi rôznymi prístupmi k pravde, ktorá nie je pluralitná, ale naozaj jedna. No nikto z nás ju nevlastní ani vlastniť nebude. Vraciame sa na začiatok k židovskej múdrosti: správny (stý) výklad je u Boha. Našou úlohou je hľadať ho, preto cieľom dnešnej exegézy nie je prekonanie všetkých názorových rozdielov, ale dôverovať „živému“ (osobnému) kontaktu s Bibliou, ktorá sa nakoniec presadí sama. Ide totiž o podstatný hermeneutický obrat, pri ktorom sa z vykladaného stane zase vykladajúci. Na tom je totiž založené celé porozumenie textov v Biblii, ktoré ak zachráni jeden život, malo to zmysel.

Helminiak v úvode knihy píše, že ľudia sa mu zdôverili, že ich kniha zachránila pred samovraždou alebo v nich vzkriesila vieru, ktorú vďaka cirkvi pochovali. Uvedomujú si naši

- ▲ Daniel A. Helminiak
- ▲ *Co vlastně Bible říká o homosexualitě?*
- ▲ Preklad Daniel Micka
- ▲ CDK 2007
- ▲ 131 strán
- ▲ 225 SK

Študenti Talmudu a Mišny vedia, že slovo zachytené v Biblii sa otvára deväťdesiatim deviatim rôznym výkladom, ale až stý výklad je ten správny. A ten pozná len Boh. Táto pokora vykladania „božieho slova“ kresťanom často chýba. Ak by sme si aspoň čiastočne osvojili túto múdrosť, možno by sme sa vyhli ideologickým sporom, diktátom zaručených správnych morálok a biblickým interpretačným nepochopeniam aj v otázke homosexuality.

Reformačná zásada *ad fontes* – návrat k pôvodným prameňom – spustila slobodné teologické bádanie, nezafaržené cirkevnými dogmami a predsudkami. Táto sloboda priniesla nové pohľady na historické pozadie biblického sveta a osvetlila množstvo „bielych“ miest v textoch Biblie. Paradoxne však nové vykladačské postupy nepriniesli len väčší vzhľad (najprv v protestantizme a v 20. storočí aj v katolicizme), ale aj kritický postoj k samotnému fundamentu teológie – samotnej Biblii. Súčasná protestantská teológia používaním rôznych metód výkladu zažíva významovú bohatosť, ale zároveň aj bezmocnosť voči významovej pluralite, v ktorej sa často stráca. Nečudo, že fundamentalisti získali pocit, že sama teológia sa stáva hrobárom viery a svojím vedeckým zameraním spôsobuje rozpad kresťanských základov. Uzavretosť fundamentalistického hnutia však nepodporuje vytváranie

Emo Mochycká, 2003 – 2007

pohlavia vo vzťahu. Nevie, čo je horšie, či táto protestantská pokrytecká „tolerancia“, alebo katolícke verejné odsúdenie. Každopádne celý tento vývoj ohľadom problematiky homosexuálov je úplne nový.

V biblických dobách neexistovala žiadna prepracovaná koncepcia homosexuality ako sexuálnej orientácie. Starovekí Izraelci takto o sexe vôbec nerozmýšľali. Bolo len všeobecné povedomie o stykoch medzi ľuďmi rovnakého pohlavia, pre ktoré Helminiak používa označenie homogenitalita. Napríklad biblický text z Genesis 19,1-11 považovaný za Bohom odsudzujúci homosexualitu ako tzv. sodomský

morálky. A práve z takéhoto hanebného hriechu boli Sodómčania obvinení. Presne túto krutosť Biblia znovu a znovu skutočne odsudzuje. A tak sú podľa chápania Biblie zrejme skutočnými „sodomitmi“ práve tí, čo utláčajú homosexuálov kvôli ich údajnému „sodomskému hriechu“.

Helminiak rozoberá všetky podstatné texty v Biblii, ktoré sa dnes používajú ako argumenty proti homosexualite, aby došiel k jasnému záveru: „Biblia ani k morálke homogenitalného správania ako takého, ani k morálke homosexuálnych vzťahov, ako ich dnes chápeme my, žiadne priame stanovisko nedáva.“ Škoda, že sa

cirkevní predstavitelia svoju zodpovednosť za životy mnohých homosexuálov, ak Bibliou ospravedľujú šírenie nenávisť voči nim? Koľko premrhaného potenciálu, koľko ľudských trosiek držia svojimi výroky zbytočne poviazaných strachom, hanbou a nenávisťou k sebe samým i k druhým? Ak však Biblia nehovorí nič o odsúdení homosexuality, mali by bigotní veriaci nájsť iné argumenty pre svoje nepriateľstvo k homosexuálom. A ak by ich našli, nejde teda skôr o nich samotných ako o odvolávanie sa na Boží poriadok?

I v a n a
K a d u k o v á – A d a m c o v á

Trestný zákon ako literárne dielo

párkrát za život a aj to väčšinou len v pozícii poškodeného alebo svedka.

Napriek tomu si pri zmienke o práve, podľa mňa, málokto spomenie na ranný nákup. Väčšina z nás myslí na spektakulárne trestné činy z večerých správ na Markíze alebo na krčmové diskusie o tom, koľko „rokov“ by mali dostať niektorí podnikatelia alebo politici. Aj preto sa domnievam, že Trestný zákon môže byť pre právnikov strhujúcim čítaním.

Autor

Autorom Trestného zákona je formálne Národná rada Slovenskej republiky. Ide o mimoriadne plodného autora. V záplave nových diel a korektúr starších však patrí Trestný zákon k tým, ktoré možno označiť za nadčasové. Medzi normy, ktoré môžu pretrvať niekoľko desaťročí – aj keď mnohí do nich zasahujú, škrtajú a dopisujú.

Dejiny bývajú k autorom tohto typu nespravodlivé. Takmer nikto si už nepamätá ani jedného z členov Národného zhromaždenia ČSSR, ktoré bolo autorom Trestného zákona z roku 1961 – a to napriek tomu, že toto dielo vydržalo takmer pol storočia a asi malo viac čitateľov ako Hájkova žena alebo Rivers of Babylon. Treba však dodať, že upadnutie autora do zabudnutia v tomto prípade nie je až také nespravodlivé, ako by sa mohlo zdať. Autorstvo parlamentu je formálneho charakteru a stojí za ním celý tím viac alebo menej anonymných ghost-writerov.

Hlavná postava

Trestný zákon môže pre neprávnik na prvý pohľad vyzeráť nudne ako návod na použitie elektrickej zubnej kefy. V skutočnosti však skrýva viac napätia a dramatických príbehov než Doktor Živago a hlbší pohľad do temných zákutí ľudskej duše než Zločin a trest. Treba však upozorniť, že či-

tateľ, ktorý potrebuje detailný popis každého dejového zvratu, sa bude nudiť. Trestný zákon je určený len čitateľom s fantáziou.

Hlavnou postavou Trestného zákona je páchatel. V priebehu deja páchatel za dramatických okolností stretáva iné postavy, ktorým zväčša rôznymi podlými spôsobmi ubližuje a zároveň prežíva neustále duševné poryvy. Hneď na začiatku autor objasňuje jeho psychické rozpoloženie – jeho úmysel. Páchatel chce porušiť chránený záujem alebo vedel, že ho môže porušiť a pre tento prípad s tým bol uzročený. Konkrétne motívy tých hroznych činov však autor vo väčšine prípadov prenecháva čitateľovej fantázi.

Trestný zákon môže pre neprávnik na prvý pohľad vyzeráť nudne ako návod na použitie elektrickej zubnej kefy. V skutočnosti však skrýva viac napätia a dramatických príbehov než Doktor Živago a hlbší pohľad do temných zákutí ľudskej duše než Zločin a trest.

Páchatel nie je kladným hrdinom. Skôr naopak. Pri čítaní Trestného zákona pociťuje čitateľ voči hlavnej postave zväčša opovrhnutie. Niekedy sa však opovrhnutie mení na ľútosť a občas možno dokonca aj na pochopenie.

V pasáži o trestoch sa sympatie čitateľa jemne naklonia na stranu páchatela – mohlo predsa dôjsť aj k justičnému omylu a paragrafy o rôznych druhoch trestov znejú tak neúprosne. Dobré preto padne pasáž o účinnej ľútosť. Páchatel dobrovoľne zamedzil alebo napravil škodlivý následok trestného činu, jeho trestnosť zaniká a autor Trestného zákona ho veľkoryso prenecháva vlastnému svedomiu.

Trestnosť však zaniká aj premlčaním a tu si predstavujem starnúcich nacistických zločincov a spomínam na starého pána Wiesenthala, ktorý sa celý život pokúšal priviesť páchatelov jedného z najhorších zločincov v dejinách ľudstva pred súd. Čitateľ sa so zadosťučinením dočíta, že zločiny proti ľudskosti nemožno premlčať.

Dej

Najstrhujúcejšia časť Trestného zákona je výpočet jednotlivých trestných činov, ktoré sú zoradené do dvanástich hláv. Autor predchádzajúceho Trestného zákona z roku 1961 na prvé miesto postavil trestné činy proti základom republiky. Autor súčasného Trestného zákona na prvé miesto postavil ochranu života a zdravia. Čitateľ môže hneď na začiatku pocítiť pôžitok z pevnej ruky zákona pri dlhoročných trestoch za úkladnú vraždu a vraždu. Nasledujúce trestné činy proti životu však vyvolávajú iné asociácie. Za pomoc pri samovražde hrozí šesť mesiacov až tri roky a čitateľ si možno spomenie na film Invázia barbarov alebo na dlhé a bolestné

Menej filozofické sú trestné činy proti majetku – krádež, podvod, úžera a mnohé iné. Pri skresľovaní údajov hospodárskej a obchodnej evidencie si predstavujem Enron, pri poškodzovaní finančných záujmov Európskych spoločností je ťažké si niečo konkrétne predstaviť.

O to lepšie si vieme predstaviť pálenie mačky, ktoré prednedávnom prebehlo médiami. Za utýranie zvieraťa alebo týranie zvieraťa zvlášť krutým a surovým spôsobom však hrozí maximálne jeden rok. Lepšie ako život bezbranných mačičiek chránime našu časť pred neprijateľmi. Za ohováranie, ktoré inému spôsobí stratu zamestnania alebo rozvod manželstva, hrozí tri až osem rokov.

Trestné činy vojenské si čitateľ v civile ťažko predstavuje – za zbabeľosť pred nepriateľom hrozí osem až pätnásť rokov a páchatel sa mení na sympatických chlapcov z Na západe nič nové, ktorí pre svoju vlast zomierali v prehratej vojne bez toho, aby poznali jej zmysel.

Preposledná kapitola je opäť strhujúca. Dostávame sa k čistej podobe zla – genocídium, terorizmus, mučenie. Medzi nimi figuruje aj trestný čin známy ako „osvietčinská lož“. Pri týchto trestných činoch nemožno nemyslieť na najtemnejšie momenty našej civilizácie – na Osviečením a Srebrenicu. V tomto prípade ostáva len dúfať, že slovenské súdy nikdy nebudú mať príležitosť o takýchto trestných činoch rozhodovať.

Záver

V poslednej kapitole už hlavná postava nevystupuje a napätie sa vytráca. Spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia sú pre neprávnik málokedy zaujímavým čítaním. Autor na záver ruší starý Trestný zákon. Hvorecký by v závere nemohol zrušiť Kukučína. Ale to už je osobitosť práva.

Trestný zákon má pre neprávnik miestami trochu suchopárny štýl a neliterárnu formu, ale je to v konečnom dôsledku podmanivé čítanie. Pri málokto inom diele sa vynára toľko filozofických a etických otázok, toľko temného pohľadu do zákutí ľudskej duše a toľko podôb Zla.

Juraj Gyárfás

- ▲ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon
- ▲ Národná rada Slovenskej republiky

Emo Mochycká, 2003 – 2007

Trestné právo patrí k právnym odvetviam, s ktorými sa bežný človek takmer nestretáva. Každý z nás niekoľkokrát denne uzavrie kúpnu zmluvu podľa Občianskeho zákonníka. Každý rodič mnohokrát denne užíva svoje práva a plní svoje povinnosti zo Zákona o rodine. Každý zamestnanec celé dni vykonáva svoje povinnosti a prípadne uplatňuje svoje práva v zmysle Zákonníka práce. S trestným právom sa však väčšina ľudí stretne

Návrat KGB

usilujúce sa po kolapse ZSSR znovu získať imidž veľmoci, sa púšťa do Čechov hrubou vojenskou silou a protiludskými praktikami. FSB hrá svoju hru. Likviduje čečenských vodcov, podporuje radikálne skupiny a snaží sa oslabovať legálne čečenské vedenie, usilujúce o samostatný štát a zblížujúce sa s NATO. Litvinenko sa zo začiatku musí zúčastniť na bojových akciách a tak získava presvedčenie o perfidnosti ruskej politiky zbraní a teroru v Čečensku.

Saša Litvinenko sa rozhodol nemlčať. Jeho pohár pretiekol, keď mu ako agentovi FSB s náplňou práce boja proti kriminálnym gangom nariadili zabiť nepohodlného kolegu v FSB (Trepaskina), keď sa ho jeho nadriadený opýtal, či by nezavraždil B. Berezovského, a keď v rukopise nevydareného atentátu na finančného oligarchu, zástupcu tajomníka Rady národnej bezpečnosti a blízkeho spolupracovníka prezidenta Jeľcina, videl ťahy FSB. Berezovskij musel následne zostať v emigrácii vo Veľkej Británii, kam ho o krátky čas za pomoci A. Goldfarba tajne a dobrodružne nasledoval aj Saša Litvinenko.

Tajomná ruka bývalej KGB si ho však našla aj tam. Zomrel 23. novembra 2006, otrávený údajne svojimi bývalými kolegami z FSB. Tej FSB, z predchodkyne ktorej pochádza aj prezident Putin. Ten Vladimir Putin, ktorého niekoľko hodín pred svojou smrťou Litvinenko označil za stroju jeho vraždy.

Podporovateľ ruských reforiem filantrop G. Soros sa vyjadril, že oligarchovia silne skorumpovali slabý ruský štát a bránili mladým reformátorom v práci tak, že to vyvolalo onú Jeľcinovu dilemu, keď sa k moci znovu hlásili na jednej strane komunisti a na strane druhej bývalá KGB začala zdvíhať hlavu. Rusko bolo údajne vtedy prehraté. Kto prehral Rusko? Saša Litvinenko hľadal odpoveď na túto otázku vo svojej revolte, snažiac sa pomenovať praktiky FSB vedúce k tejto prehre.

Oligarchovia tvrdili, že oni reformy nebrzdili, ale boli ich motormi, keďže tak bránili oživovaniu policajného štátu a návratu kágebáckych metód.

Boris Jeľcin vpustil do arény antihrdinu Putina a jeho postKGB. Putinovo Rusko sa začalo javiť antipódom snáh ozajstných hrdinov demokratizácie Ruska.

Jeľcinovo rozhodnutie, podporované sprvoti i oligarchami, vytiahnuť nevýznamného aparátčika bývalej KGB Vladimíra Putina do čela jej nástupkyne FSB, neskôr za ruského premiéra a napokon v historickej dileme i za silného prezidenta, spôsobilo návrat neokágebáckych spôsobov. Jeľcin sa v Putinovi, podľa autorov, zmýlil.

Najzlomovejším momentom Litvinenkovo „osudu“ boli bombové útoky na obytné domy v Rusku v septembri 1999 (napísal o tom spolu s Jurijom Felštinským knihu Vyhodenie Ruska do vzduchu). Jastrabi v armáde nechceli mier s Čečenci, a tak v duchu kágebáckych metód torpédovali proces mieru a dohôd. Poslanec Dumy a vodca Liberálneho Ruska Sergej Jušenkov, ktorý vyšetroval tieto explózie, bol v apríli 2003 zavraždený; poslanec Dumy, novinár a kritik metód FSB Jurij Ščekočichin, píšuci o týchto explóziách, bol otrávený; ďalší vyšetrovateľ FSB Trepaskin zatvorený; Litvinenko v exile, a to všetko na pozadí hry s če-

voľbami v roku 2000 odvysielala Guginského NTV film Cukor z Rjazane o pravosti bomby v suteréne domu. Víťazstvo Putina to neohrozilo, no po čase Putin NTV obsadil násilím. Guginskij zostal v emigrácii. Saša Litvinenko veľa vedel a nemlčať, preto sa ho „vojnová strana“ snažila umlčať. V rokoch 2000 až 2004 sa v exile v Londýne venoval vyšetrovaniu bombových útokov. Stopa FSB sa potvrdila.

Je asi vlastné ruskej náture, že napokon populizmus s dychom smrti zdvíhal u prostých Rusov náklady v prospech Putina, v prospech vojenského vysporiadania sa s Čečenci, v prospech potrestania „nepriateľov Ruska“ v zahraničí a napokon v prospech téz o novom, nezávislom a silnom Rusku.

B. Berezovskij v tom čase pochopil skryté zámyery Vladimíra Putina a otvorene ho nazval „spiacim agentom Kontory (KGB)“. V exile zakladá stranu Liberálne Rusko, Saša ho podporuje, zakladajú nadáciu na podporu demokratizácie v Rusku (IFCL), nakrúti film Atentát na Rusko a vydajú knihu Gang z Ljublanky. Rusi následne žiadali vydanie Berezovského, Guginského, Zakajeva, no bezvýsledne.

Kto prehral Rusko? Saša Litvinenko hľadal odpoveď na túto otázku vo svojej revolte, snažiac sa pomenovať praktiky FSB.

čenskou kartou, obvineniami, že tieto explózie majú na svedomí čečenský islamský radikáli. FSB chcela vyšachovať z hry oficiálne vedenie Čečencov na čele s Maschadovom a Zakajevom a čečenských radikálov jednoducho zneužiť. Čečenský islamist vrah ponúkol FSB svoj model závislosti od Ruska výmenou za náboženskú autonómiu. Putin však chcel všetko: paralyzovať odbojné Čečensko a podriadiť si ho.

Pri bombových útokoch zomrelo oficiálne 230 ľudí. Nepodložené obvinenie islamistov vyvolalo odpor obyvateľstva voči Čečenom a nárast Putinovej popularity. Následne zaútočili ruské lietadlá na Grozňij. Posledný atentát na obytný dom v Rjazani 23. septembra 1999 FSB spackala, a to umožnilo tímu, podporovanému Berezovským, viesť vyšetrovanie smerom k odhaleniu stopy FSB a v konečnom dôsledku Putinovej provojnovnej politiky. Dva dni pred prezidentskými

I keď si americká administratíva nechcela kvôli Čečenom pohnevať Putina v jeho súhlase s iniciatívou USA v tzv. vojne proti terorizmu, európske krajiny Rusom nevyhoveli. Preto si FSB prišla po Litvinenka do centra Londýna.

V roku 2003 sa znovu zintenzívnili iniciatívy za mierovú dohodu s Čečenskom (Rybkin, Primakov, Černomyrdin). V takejto atmosfére prichádza k obsadeniu moskovského divadla na Dubrovke čečenskými radikálmi. Autori sa pýtajú: Ako sa mohli dostať desiatky rebelov až do centra Moskvy a obsadiť divadlo? Prečo muselo byť toľko obetí z radov civilistov? Jedna z odpovedí znova ponúka stopu FSB – podobne ako v prípade výbuchov obytných domov v roku 1999 a celou snahou o povzbudenie nenávisti prostých Rusov proti Čečenom a o vyvolanie sympatií k tvrdejmu krídlu V. Putina. Bol necelý rok pred prezident-

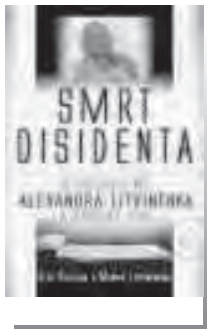
skými voľbami. Po výbuchoch obytných domov a po obsadení divadla boli mierové snahy s Čečenci strategické. Kremľu sa podarilo presadiť promoskovské vedenie v Groznom. FSB triumfovala.

Druhé Putinovo volebné obdobie, potom čo FSB zdiskreditovala protikandidáta Rybkina, sa nesie v duchu dominancie tajných služieb v mocenskom aparáte Ruskej federácie. Vo februári 2005 bol zabitý umiernený prezident Čečenska Aslan Maschadov, v roku 2006 Duma prijíma zákon o nasadzovaní tajných komand FSB v zahraničí proti teroristom, v októbri 2006 zavraždili novinárku Novej gazety Annu Politkovskú, ktorá písala o zverstvách ruskej armády v Čečensku počas druhej, Putinom vedenej vojny.

Podľa autorov bola Litvinenkova vražda z novembra 2006 nariadená samotným Putinom (Akcia polónium 210). Prvého novembra 2006 ho údajne otrávil jeho bývalý kolegovia z FSB Andrej Lugovoj a Dmitrij Kovtun, ale možno i tretí muž. Saša Litvinenko podľahol rádioaktívnej otrave 23. novembra 2006. Zostala po ňom vdova Marina a syn Tolik. Pred smrťou vydal vyhlásenie, v ktorom priamo obvinil prezidenta Vladimíra Putina, že nariadil jeho odstránenie. Rukopis bývalej KGB napísal ďalšiu krvavú vetu. Putinova popularita zasa raz podrásta. V tom čase až 70 percent vládných postov obsadzujú bývalí dôstojníci FSB. Putinizmus triumfuje. Putinovo Jednotné Rusko valcuje. Ruský vychrtlý, ropou opojený medveď sa prebúda do čudnej jari a zaháňa sa labami. Jeľcinova dilema bola skutočne jeho Sofiinou voľbou. Smrť disidentov, novinárov, opozičných politikov, tisícov civilistov v Čečensku nefalšovane pristanú návratu KGB.

Knihu o vražde Litvinenka a návrate KGB sa ako strhujúci príbeh nádeji na zo začiatku euforické, neskôr vytriezviavajúce reformovanie brežnevovského molocha v jeľcinovskej Ruskej federácii 90. rokov minulého storočia oplatí prečítať. Nie je to tak dávno a nie je to tak ďaleko. Práve naopak. Bývalá KGB sa dostala až do Kremľa, na Ukrajinu skoro otrávil prezidenta Juščenka, v Bielorusku má v rukách celý štátny aparát. Dostane sa aj za schengenskú hranicu?

Patrik Dubovský

- ▲ Alex Goldfarb, Marina Litvinenkova
- ▲ Smrť disidenta. Otrávení Alexandra Litvinenka a návrat KGB
- ▲ Preklad Jan Kozák
- ▲ Jota 2007
- ▲ 404 strán
- ▲ 560 Sk

Svet bývalých komunistických tajných služieb vyvolával niekedy pocit „červených bondoviek“, až kým sa s výrazom v očiach, dovolím si povedať zmiešaným z hlbokého pocitu skrievlivosť a zomierajúceho vzdoru, na nás nezahľadel z médií smrteľne otrávený bývalý agent FSB Alexander Litvinenko. Vyzlabnutý Saša Litvinenko, s vypadanými vlasmi, bol v absurdnom finále svojho života v jednej z najlepších britských kliník. No ani tam už nemohli odvrátiť jeho vnútorný rozpad zapríčinený rádioaktívnym polóniom – malou atómovou bombou v jeho tele.

Britský Rus, emigrant Alex Goldfarb a Litvinenkova manželka Marina napísali strhujúci príbeh, drámu, z ktorej naskakuje „nebondovská“ husia koža. Je to príbeh osobnej rebelie agenta ruskej FSB proti vražedným a násilným praktikám, korupcii a atmosfére strachu v nástupkyňi KGB – Federálnej bezpečnostnej službe (FSB), odohrávajúci sa na pozadí búrlivého vývoja v kolabujúcom ZSSR a najmä v prudko sa komunizmu zbavujúcej Ruskej federácii v období jeľcinovských reforiem 90. rokov.

Ruské postsovietske eldorádo riadené „tankistom“ Jeľcinom a reformátormi Čubajsov, Berezovským, Rybkinom vygenerovalo popri pokroku demokratických inštrumentov, slobôd a práv postupne i viaceré neobíditeľné negatívne javy: korupciu, mafianizáciu ekonomiky, skupinu extrémnych zbohatlíkov. Toto bolo dané na oltár odvrátenia návratu komunistov, ktorých popularita začala rásť s prirodzeným zhoršením sociálnych podmienok.

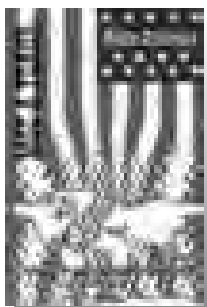
Jeľcin túto dilemu, akúsi jeho Sofiinu voľbu medzi zomieraním na krásu reformátorov a drsným návratom komunistov, vyriešil vpustením bývalej KGB do arény. Koncom 90. rokov sa FSB a jej deaktivovaní dôstojníci KGB, využívajúci svoje kontakty, zotrvačnosť strachu a iracionálnu úctu prostých Rusov k vrchnosti, infiltrovali do riadiacich štruktúr v politike a ekonomike. Neobolševickí Zjuganovovi kolohnáti boli síce odblokovaní, no nová vláda štruktúr bývalej KGB znamenala aj jej návrat. Až taký, že jej rukopis začalo niesť viacero vrážd nepohodlných žurnalistov a politikov.

Táto džungľa sa odohráva na „pozadí“ dvoch vojen v Čečensku. Rusko,

Emma Mochycká, 2003 – 2007

Teror mocných, terrorizmus bezmocných

▲ Noam Chomsky
▲ **Moc a teror**
▲ Prednášky
a rozhovory
uskutočnené po
11. 9.
▲ Preklad
Martina Falvey
▲ Mezera 2007
▲ 158 strán
▲ 291 Sk

Politické diskusie či politologické prednášky nezaraďujeme do oddychovej literatúry. Ja som však po najnovšom Chomskom siahla s očakávaním nevýraznej, no trefnej oddychovky. Vyzníem možno ako trápna pseudointelektuálna narcistka, no nemyslím to ako priehladné chvastúnstvo. Mala som na to totiž štyri dobré dôvody.

Po prvé: Chomsky sa vo svojich prednáškach snaží povedať v podstate to isté už dobrých dvadsať rokov, čo je smutný fakt nielen pre autora, ale aj pre západnú spoločnosť. Po druhé: to, čo nám Chomsky zanietene a veľmi

trefne opisuje, nie je nič tajné či istým spôsobom škandalózne (čo tiež svedčí o smutnom nezaujme našej spoločnosti). Tretím dôvodom je zvláštny, pre mňa až záhadný pakt všetkých vydavateľstiev Chomského slovenských a českých prekladov, ktoré si takmer jednotne zvolili písmenká veľké ako v šlabikári. No a nedá mi nespomenúť dôvod posledný, a totiž ten, že pre rodiča na materskej „dovolenke“ je oddychom akákoľvek aktivita, ktorá sa netýka uspokojovania potrieb svojej ratolesti. A tak som párkrát odložila časopisy plné zaručene správnych návodov na obsluhu bábätočiek a otvorila knižku Moc a teror od Noama Chomského.

Izrael, Palestína, Egypt, Turecko, Kolumbia, Kuba, Nikaragua, Východný Timor, Afganistan, Irak, Salvador, Haiti. Samozrejme, nečítate recenziu na učebnicu zemepis. Tieto krajiny majú niečo spoločné. Ich názvy sa v určitom kontexte používajú ako pomenovania rozsiahlych vojenských konfliktov. A hoci v týchto vojenských konfliktoch sú vždy iné, menej či viac výrazné figúrky vystupujúce v rôzne zamotaných príbehoch, Spojené štáty v nich zakaždým hrajú nejakú tú svoju „rolu“.

Aby sme sa však vyhli krčmovej mudrovačke o americkom sprisahaní či podlých Američanoch. Chomsky na

vysvetlenie zahraničnej politiky USA používa štúdiu Edwarda Hermana. Málokto by dokázal obhájiť tvrdenie, že by americká vláda mala na mučení nejaký konkrétny záujem. Herman preto skúmal štatistické korelácie medzi poskytovanou ekonomickou a vojenskou pomocou USA a porušovaním ľudských práv, teda vzájomný vzťah medzi americkou pomocou, zlepšováním investičných pomerov a porušo-

vraždiť organizátorov odborov a poľnohospodárskych predákov, umučíť kňazov, povraždiť roľníkov, zničiť sociálne programy a pod.“

Chomsky dokladá svoje tvrdenia známymi faktmi z oblasti medzinárodnej politiky USA, pričom často zdôrazňuje, že nie je problematické sa k týmto informáciám dostať. Napriek tomu, že nepochybujem o Chomského narábaní s týmito faktmi, bolo by pre

Akým spôsobom sa dajú vylepšiť investičné pomery v krajinách tretieho sveta? Chomsky ponúka takúto odpoveď: „Jedným z najlepších spôsobov je zavraždiť organizátorov odborov a poľnohospodárskych predákov, umučíť kňazov a zničiť sociálne programy.“

vaním ľudských práv. Zistil, že s tým, ako sa zlepšujú investičné podmienky v oblasti čerpania prírodných zdrojov, rastie i zahraničná pomoc. Chomsky ma nemusel dlho presviedčať, že tu hovoríme o úplne prirodzenej spojitosti. No a akým spôsobom sa dajú vylepšiť investičné pomery v krajinách tretieho sveta? Autor ponúka takúto odpoveď: „Jedným z najlepších spôsobov je za-

mňa zaujímavejšie sledovať diskusiu medzi autorom a nejakým rovnako informovaným americkým patriotom. Na mnohých miestach by to bolo iste aj zábavné a azda by som si mohla viac vychutnať Chomského elegantný a ostrý spôsob argumentácie. Práve túto charakteristiku Chomského diel som v tejto knihe nenašla. Do istej miery to mohlo byť spôsobené aj opíciím

snažením sa o verný preklad, čo malo na niektorých miestach skôr opačný efekt. To, čo je elegantné v angličtine, môže byť prázdne a máťúce v češtine či slovenčine.

Často opakujúcimi pojmami boli v prvom titulnom rozhovore pojmy morálka, legitimita, právo, spravodlivá vojna a pod. Neutíchajúce rozhorčenie Noama Chomského pramení práve z komplikovaného vzťahu týchto fenoménov spoločnosti. Konkrétnejšie z každodennej skúsenosti, že právo nie vždy zodpovedá prijatým morálnym normám. Práve naopak, v mnohých prípadoch (a medzinárodné vzťahy k nim môžeme zaradiť) si právo nárokuje svoju vlastnú racionalitu. O to absurdnejšie (na mňa) pôsobí snaha ospravedlniť nemorálnosť morálnymi pohútkami. Tak nejaký asi zmizol aj pojem spravodlivej vojny a s ním spojené diskusie o oprávnenosti používania tohto „označenia“.

To, že jazyk a realita, minimálne tá sociálna, sú nepochybne v úzkom prepojení, si môžeme ilustrovať aj na inom príklade. Chomsky, známy predovšetkým ako lingvista, si uvedomuje, že akt agresie sa stáva teroristickým činom vtedy, keď ho tak pomenujeme. Rovnako človek sa stáva teroristom, keď je takto označený. Označenie prekračuje hranice jazyka o to viac, keď iniciuje elimináciu svojho nositeľa. Preteky v pomenovaní osôb, skupín a krajín sú naliehavé svojou aktuálnou prítomnosťou. Publikácia Moc a teror čitateľovi napomôže zorientovať sa v tom, kto koho a z akých príčin označí ako teroristu. Môžeme spolu dúfať, že sa v nej nenájdeme.

Michaela Ujházyová

Ema Mochycká, 2003 – 2007

Vyšší princíp

Autor predhovoru historik práva profesor Karel Malý, bývalý rektor Karlovej univerzity a človek, ktorý sa zaslúžil o možnosť pre našich študentov bezplatne študovať na Karlovej univerzite po roku 1993, v krátkosti informuje čitateľa o pohnútkach, ktoré viedli E. F. Smidaka angažovať sa pri výskume ľudskej spoločnosti od roku 1980 prostredníctvom ním založenej nadácie Aveniru. Podotkol, že v podstate ide v Smidakových princípoch o pravidlá myslenia a správania sa v spoločnosti a vo vede. Sú založené na úvahe, že každá čiastková činnosť orgánov štátu a aj občianskych organizácií musí mať na zreteli možné reakcie tých, ktorých sa príslušný úkon týka. Žiadny orgán by nemal mať viac moci, než má súčasne zodpovednosti. Zaujímavý je názor, že v sekularizovanej spoločnosti sa často zabúda na to, že správanie sa ľudí je diktované nielen ich racionálnou úvahou, ale i obavami a strachom z neznámych dôsledkov technického vývoja, vplyvu multikultúrneho prostredia, s ktorým sa stretávajú a v ktorom musia žiť a preto by mali politici rátať s tým, že človek hľadá nielen materiálne, ale i tranšendentálne hodnoty.

Smidakov princíp „moc a zodpovednosť“ je obsiahnutý v právnej aplikácii pojmu zodpovednosti vo všetkých oblastiach práva zaoberajúcich sa deľbou štátnej moci, predovšetkým však vo všeobecnej teórii práva. Moja prvá otázka hneď na začiatku čítania knihy smerovala k nepublikovaným prvotným dôvodom Smidakovho záujmu o uvedené princípy. E. F. Smidak, Čech narodený v roku 1910 v Ostrave, odišiel z Československa do Švédska v roku 1945, teda v čase, keď sa v Európe rozvrátila druhou svetovou vojnou mali ako v práve, tak i v spoločnosti obnovovať princípy, ktoré o niekoľko desaťročí sám pre seba sformuloval. Princíp „moci a zodpovednosti“, ktorý ho neskôr tak bytostne zaujímal, mal v Európe rôzne dimenzie. Smidak zažil od roku 1938 v koncentrovanej forme veľa situácií a zvrátov práve vo vzťahoch moci a zodpovednosti. Určite by mnohé mohli byť impulzom pre jeho záujem o veci verejné. Z neutrálneho Švédska nezdevastovaného vojnou mohol od konca druhej svetovej vojny a počas celého obdobia studenej vojny sledovať v Európe kolapsy moci a zभावovanie sa zodpovednosti za konkrétne konania, a to či už v štátoch žijúcich vo sfére vplyvu Sovietskeho zväzu, alebo v štátoch západnej Európy, ktoré sa pomaly stavali existenčne, ale i morálne na nohy. Prvou lastovičkou na zaujatie stanoviska k zneužitiu politickej moci bol Medzinárodný súdny tribunál v Norimbergu pre súdenie vojnových zločinov spáchaných nacistickými poľavármi. Následne sa však vzťah moci a zodpovednosti v Európe dostával do konfliktov v mnohých situáciách, či už počas vojny v Izraeli v roku 1948, alebo pri vsotení štátov strednej a východnej Európy do sféry vplyvu Sovietskeho zväzu a zabuchnutia dverí pred nimi na štyri desaťročia, pri vojnovom konflikte v Kórei, vo francúzskom vojnovom dobrodružstve vo Vietname a v Alžírsku, a postupne v celom bloku bývalých kolónií. Okrem týchto tu boli i lokálne, ale nebezpečné krvavé spory, ako napríklad „samourčovanie“ nepokoje v južnom Tirolsku. „Východný blok“ mal svoje krvavé „vyrovnávanie si účtov“ s demokratickou politickou opozíciou, ale i s členmi komunistických strán, ktorí boli fyzicky likvidovaní v rámci vnútrostraníckych bojov o moc, čo víťali nielen nástupcovia na ich miesta, ale i nekomunisti s reakciou „had zožral hada“. Taktiež tu bol konflikt moci s obyvateľstvom pri nepokojoch v Poľsku, vo východnom Nemecku a i v Československu v roku 1953, v Maďarsku v roku 1956, v Československu v roku 1968. A to u nás nie sú známe mnohé nepokoje v Sovietskom zväze, ktoré moc krvavo potlačila.

Smidakove princípy akcie a reakcie a moci a zodpovednosti sú zhodné so zásadou rovnosti strán v práve. Práve tu bol konflikt civilizačného zvrátenia spoločnosti či už v Sovietskom Rusku od začiatku roku 1918, alebo v Nemecku od roku 1933 a následne v ním okupovaných štátoch. Likvidácia tohto princípu sa nutne musela prejať v likvidácii nezávislosti súdnictva, advokácie a v deštrukcii prokuratúry. Toto všetko sa prejavilo v práci štát-

Smidakove princípy akcie a reakcie a moci a zodpovednosti sú zhodné so zásadou rovnosti strán v práve. Likvidácia tohto princípu sa nutne musela prejať v likvidácii nezávislosti súdnictva, advokácie a v deštrukcii prokuratúry.

nych inštitúcií – úradov, polície a správy. To znamená, že to nutne zasiahlo do života každého obyvateľa štátu.

Karolina Adamová následne premietla Smidakove princípy do jednotlivých etáp vývoja moderného konštitucionalizmu, zoradených ako bedeker do siedmich častí. V časti venovanej princípu zodpovednosti ako atribútu moci zhrnula v krátkosti do genézy zodpovednosti v procese seba-poznania osobnosti a občianskej spoločnosti od filozofie Platóna v starove-

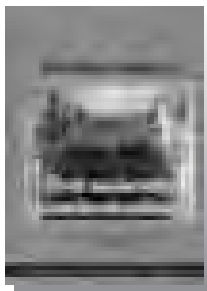
ku, cez filozofiu Tomáša Akvinského v stredoveku, k filozofii osvietenecov – Hobbsa, Locka, Holbacha, Helvétia, Rousseaua, ku Kantovi, Heglovi, Marxovi a Engelsovi s upozornením, že od právnych noriem sa normy politickej morálky a zodpovednosti líšia tým, že sankcie za ich nedodržanie alebo porušenie nie sú vynútené štátnou mocou. V prípade ich porušenia je v demokratickom systéme obvyklým následkom rezignácia na funkciu, v ktorej sa politik dopustil pochybenia. Porušenie noriem politickej morálky si však neslobodno zamieňať s porušením zákona, za čo politik nesie trestnoprávnu zodpovednosť. Pri tomto musí fungovať systém zbavenia imunity politika, pretože ignorovanie

ve z roku 1791 (pri nej sa mohla zmieniť i o prvku veta, ktorý nakoniec dovedol poľský štát do područia Ruska), o belgickej ústave z roku 1831, o hannoverskej ústave z roku 1833, o frankfurtskej ústave, švajčiarskej ústave z roku 1848 (v súvislosti s ňou by bola zaujímavá zmienka o útokoch Marxa a Engelsa na Švajčiarov kvôli ich odporu voči spojeniu s Nemeckom), o kroměříšskom návrhu ústavy z roku 1848 – 49, o rakúskej ústave z roku 1867 (zahnúť by bolo možné i potvrdenie pragmatickej sankcie o dedičnosti nástupníctva habsbursko-lotrinskej dynastie, zrušenej v Rakúskej republike v roku 1918, v Československu v roku 1918 a v Maďarsku až v roku 1921), o francúzskej ústave z roku 1875 a o weimarskej ústave z roku 1919. V poslednej časti sa autorka zaoberá naplňovaním modernej ústavnosti v politickom procese a legitimitou a legitimitou.

Okrem príloh, ktorými sú Deklarácia nezávislosti z roku 1776, Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789, časť z jedenástej knihy Ch. Montesquieua O duchu zákonov obsahuje publikácia veľký poznámkový aparát, výberovú bibliografiu, vecný register a zoznam publikácií nadácie Aveniru.

Knihou Úsvit moderného konštitucionalizmu obsahuje pre čitateľa jednu výzvu – skonfrontovať si svoje názory s názormi E. F. Smidaka na stav spoločnosti, na jej spoluzodpovednosť za vytváranie materiálnych a duchovných podmienok a na jej snahu brániť sa akýmkoľvek formám bezprávia, násilia a terorizmu.

Katarína Zavacká

- ▲ Karolina Adamová
- ▲ Úsvit moderného konštitucionalizmu
- ▲ Havlíček Brain Team 2007
- ▲ 127 strán
- ▲ 389 Sk

Ema Mochycká, 2003 – 2007

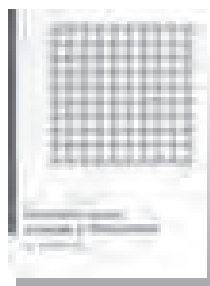

Kedy sa mi dostala do rúk publikácia Karolíny Adamovej Úsvit moderného konštitucionalizmu s podtitulkom Príspevek k aplikácii „Princípů“ E. F. Smidaka, mala som dojem, že mám v odbornej literatúre medzeru. V súvislosti s konštitucionalizmom používajú ústavní právnici slovo princíp veľmi často, ale meno Emil F. Smidak mi v tomto spojení nič nehovorilo.

Ani nemohlo, pretože on sa vo svojom živote venoval problematike v úplne inej – neprávnej oblasti. Čo ho teda viedlo k formulovaniu princípo, ktoré podľa jeho názoru otvárali nové možnosti pre fungovanie ľudskej spoločnosti? Išlo o princípy akcie a reakcie, moci a zodpovednosti, hlasu ľudu ako hlasu Božieho, pozitívneho strachu a pôsobenia „neznáma“.

Pavučina významov

Preklady článkov A. J. Ayera, R. Rheesa, J. McDowella, C. Wrighta a C. Diamondovej, zaradených do tejto knihy, ponúkajú malý prierez dlhotrvajúcimi diskusiami o tzv. Wittgensteinovom argumente o nemožnosti súkromného jazyka a súvisiacich problémoch, najmä o otázke postupovania podľa pravidla, ktorá je pre jazykovú prax opierajúcu sa o konvencie kľúčová. Tieto diskusie prirodzene zasahujú aj do problémov týkajúcich sa významu jazykových výrazov, ostenzívnej definície, poznania, rozumenia jazyku atď.

- ▲ Petr Glombíček (ed.)
- ▲ **Súkromný jazyk, pravidla a Wittgenstein**
- ▲ Preklad Petr Glombíček, Tomáš Marvan
- ▲ Filozofia 2006
- ▲ 284 strán
- ▲ 329 Sk

Súkromný jazyk, o ktorý ide vo Wittgensteinovom argumente, nie je jazykom Robinsona Crusoa, ktorý sa po strokotaní na ostrove rozpráva sám so sebou, ani jazykom človeka, ktorý si vymyslí vlastný jazyk tak, že zašifruje ten, čo si už predtým osvojil, a nie je ani vynálezom geniálneho, bez ľudí vyrastajúceho jedinca, povedzme Mauglího, ktorý – ktovie ako a ktovie načo? – vytvorí jazyk preložiteľný do niektorého

je časť 258, v ktorej nás Wittgenstein vyzýva na nasledujúci myšlienkový experiment: Predstavme si, že si chceme viesť denník o opakovaní sa určitého pocitu. Pociť spojím asociatívne so znakom „P“ a tento znak zapíšem do kalendára každý deň, keď tento pocit budem mať.

Zdá sa, že ide o najjednoduchšiu vec pod slnkom. Čo môže byť jednoduchšie, ako pomenovať si svoj pocit a potom si zakaždým, keď ho opäť mám, zapísať do denníka jeho meno „P“? Nemali by sme sa však unáhliť s hodnotením, pretože – ako napísal Wittgenstein v Poznámkach o základoch matematiky, kde sa zaoberal aj problémom postupovania podľa pravidla – „tieto veci sú jemnejším tkanivom, než hrubé ruky vôbec tušia“. Pavučinu významov výrazov bežného jazyka, ktorú tkali za pochodu, v behu života, celé generácie, dokáže síce hravo roztrhať každá teória, žiadna ju však nedá znova dokopy.

Pavučinu významov výrazov bežného jazyka, ktorú tkali za pochodu, v behu života, celé generácie, dokáže síce hravo roztrhať každá teória, žiadna ju však nedá znova dokopy.

z ľudských jazykov. Slová súkromného jazyka chápaného v zmysle, o ktorý ide v argumente, by sa mali vzťahovať na to, o čom môže vedieť len človek, ktorý ho používa pre vlastnú potrebu. Boli by menami jeho súkromných, vnútorných zážitkov, pocitov, nálad a nikto iný – už len preto, lebo by boli menami jeho zážitkov a tieto zážitky by boli ich významami – by tomuto jazyku nemohol rozumieť.

V súvislosti s uvedenými problémami a ich prepojením s nemožnosťou súkromného jazyka sa zvyčajne spomínajú paragrafy 243 až 315 Wittgensteinových Filozofických skúmaní, pričom argument proti súkromnému jazyku sa rozvíja najmä v paragrafoch 256 až 271, kde sa hovorí o pocitoch. Ústrednou, často citovanou a analyzovanou

V navrhovanom myšlienkovom experimente má byť teda „P“ menom určitého druhu pocitov, menom viacerých rovnakých pocitov. Otázka je, či vôbec môže byť nejaké meno, použiteľné v komunikácii, privátne takýmto spôsobom, teda či jeho významom môže byť súkromný zážitok. Môže byť menom druhu entít, ktoré sú prístupné iba mne? Kľúčové je však pochopiť nielen to, či by sa takéto meno vôbec mohlo používať v jazykovej komunite, teda to, či by som mohol súkromný jazyk, zložený z takýchto mien, naučiť aj niekoho iného, ale najmä to, či by som takéto meno mohol nejakou spôsobom použiť sám, ako jeho tvorca. Inak povedané, či by znak „P“ za daných okolností mal význam. Ako si vytvorím spojenie medzi znakom „P“ a určitým druhom po-

citov? Ako zo znaku „P“ urobím meno druhu pocitov?

Skúsme teda urobiť to, na čo nás Wittgenstein vyzýva. Skúsme si zaviesť nejaký znak ako meno nejakého druhu súkromných zážitkov. Okamžite pritom narazíme na problémy. Ak chceme totiž opísať, ako to urobím, musím sa zmieniť o takých veciach, ako je ostenzívna definícia (ktorá je aj za bežných okolností, keď ide o vonkajšie predmety, oveľa komplikovanejším prípadom zavedenia významu nejakého znaku, než by sa človeku na prvý pohľad zda-

lo), sústredenie pozornosti, hovorenie, písanie, pamätanie si, domnievanie sa atď. A len čo začnem uvažovať, ako by to s týmito vecami vyzeralo v prípade súkromných zážitkov, ukazuje sa, že nič z toho by som za daných okolností vlastne nemohol urobiť.

Pri uvažovaní o výrazoch pre pocity je dôležitý aj rozdiel medzi výpovedami, ktorými vyjadrujem svoje pocity, a výpovedami, ktorými ich pripisujem iným (napr. „Bolí ma zub“ a „Bolí ho zub“). Svoj pocit bolesti vyjadrujem napr. výpovedou „Bolí ma zub“ a pri vyjadrení bolesti síce môžem klamať – môžem sa napríklad pretvarovať –, nemôžem sa však myliť. Presnejšie, nerozumiem tomu, čo by znamenala výpoveď „Myslel som si, že ma bolí zub, ale mylil som sa“. To ma zvädza k domnienke o privilegovanom prístupe k vlastným pocitom a o zvláštnom druhu výpovedí, vyznačujúcich sa istotou, výpovedí, ktoré nemôžu byť nepravdivé. Môžu však takéto výpovede vyjadrovať nejaký poznatok? Ďalšie úvahy v tomto duchu sa teda dotýkajú

aj úsilia nájsť nespochybniteľné základy poznania v subjektívnych zážitkoch. Presnejšie, vo výpovediach, ktorými ich vyjadrujeme. Základný omyl takýchto pokusov spočíva – ako to často býva – v nepochopení logiky nášho jazyka, logiky v širšom zmysle slova. V prvom rade v nepochopení rozmanitých úloh, ktoré hrajú v našom jazyku výpovede o pocitoch a iných druhoch psychických stavov alebo procesov v prvej osobe jednotného čísla. Ako totiž možno pochybovať v prípade výpovedí, pri ktorých je sama možnosť pochybovať nezrozumiteľná, pretože v bežnom jazyku nevystupujú ako tvrdenia?

Aj keď editor tohto zborníka prekladov podľa vlastných slov nemal možnosť zaradiť doň pasáže z knihy Saula Kripkeho Wittgenstein on Rules and Private Language, ktorá bola významným medzníkom diskusií o pravidlách a súkromnom jazyku, vybrané články sú vhodným vstupom do prebiehajúcich debát o význame a pravidlách.

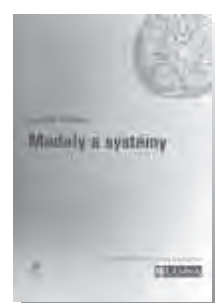
Dezider Kamhal

Emma Mochycká, 2003 – 2007

Vágnosť ako predpoklad myslenia

Príroda vybavila naše vnímanie, usudzovanie, pamäť aj rečový prejav vágnosťou rôzneho typu: informácia je neustále nazeraná z rôznych hľadísk, šírky a hĺbky, verné vybavenie z pamäti sa prelína s dotvorenou rekonštrukciou, ostrosť vnímania a istota je najväčšia v centre pozornosti a so vzdialenosťou od neho klesá, rozmazáva sa, až mizne v hmle nevedomosti. Vágnosť však paradoxne nemusí byť nevýhodou, ale silným nástrojom, ktorý nám umožňuje žiť v gnozeologicky nevyčerpanej realite, poznávať ju, orientovať sa v nej a vypovedať o nej.

- ▲ Jaromír Křemen
- ▲ **Modely a systémy**
- ▲ Academia 2007
- ▲ 100 strán
- ▲ 198 Sk

Súbor znalostí o nejakej časti reálneho sveta sa nazýva znalostným, resp. kognitívnym modelom. Útla knižička Jaromíra Křemena Modely a systémy si kladie za cieľ vybudovať jednotnú teóriu znalostných modelov pokrývajúcu prirodzené, často neurčité, neúplné

a v čase premenlivé vnútro-psychické modely, ako aj formálne modely používané v exaktných vedách. Vychádza z problematiky komunikovateľnosti znalostí a študuje transformácie medzi rôznymi reprezentáciami prostriedkami (mentálne reprezentácie, prirodzený jazyk či formálne jazyky) z hľadiska miery vágnosti, ktorú obsahujú.

Vnútro-psychické modely sú zaťažené tzv. intenzionálnou vágnosťou, ktorá je vonkajšiemu pozorovateľovi neprístupná (subjektívne významové odlišnosti sa však dajú odhadnúť pomocou psychometrickej metódy zvannej sémantický diferencál). Rozmazanosť významu a priestor pre vlastné konotácie či projekcie nie je vždy na škodu: hrá dôležitú úlohu v komunikácii tvorca umeleckého diela a jeho príjemcov. Vo vede je však nesmierne dôležité ujasniť si pojmy tak, aby mali

objektívny, teda pre každého používateľa rovnaký „verejný“ význam. Len v takom prípade je možné na nich vykonávať formálne odvodzovanie pomocou dedukcie, indukcie a analógie. Objektívnosť sa dosahuje používaním formálnych jazykov založených na pojmových konštrukciách s minimálnou alebo (v ideálnom prípade) nulovou intenzionálnou vágnosťou.

Čitateľsky najzaujímavejšou časťou je kapitola venovaná porovnávaniu ľudského intelektu a počítača. Autor považuje vágnosť ľudskej kognície za prostriedok samopohybu myslenia a tvorivosti.

Proces transformácie z vnútro-psychických modelov do formálneho jazyka je netriviálny. Vyžaduje si premeniť nekomunikovateľnú intenzionálnu vágnosť na tzv. extenzionálnu vágnosť, ktorá sa dá objektívne popísať pomocou formálnych konštrukcií, ako sú neostre (fuzzy) funkcie, miery príslušnosti či istoty. Gnozeologická nevyčerpatelnosť sa redukuje výberom atribútov – črt s konvenčne daným verejným významom, ktorých extenzionálna vágnosť je známa. Od ostatných – týmto spôsobom netransformovateľných – charakteristík modelovanej čas-

ti reality sa abstrahuje – jednoducho sa ignorujú. Takýto redukcionizmus má metodologické opodstatnenie a je v poriadku: problémy však nastanú, ak sa zabudne, že model je len redukovanou reprezentáciou a začne sa zamieňať so samotnou realitou.

Čitateľsky najzaujímavejšou časťou je kapitola venovaná porovnávaniu ľudského intelektu a počítača. Autor

pozahuje vágnosť ľudskej kognície za prostriedok samopohybu myslenia a tvorivosti. Formálne odvodzovanie, ktoré robí počítač nad konštrukciami s nulovou intenzionálnou vágnosťou, nemá schopnosť samopohybu: vyžaduje si riadenie zvonka, ktoré je v lepšom prípade aplikácií umelej inteligencie dosahované pomocou naprogramovaných metaznalostí, resp. dopĺňané využívaním metódy pokusov a omylov alebo generátora náhodnosti.

Autorova odpoveď na otázku, či môže formálny systém myslieť, je teda jednoznačne záporná. Vidí však možnú

cestu k umelému mysleniu v dôslednom simulovaní činnosti biologických neurónových sietí. Neuróny sú špecifické v tom, že disponujú omnoho väčším informačným tokom, než vyžaduje ich metabolismus: informácia v mozgu sa spracúva nielen na makroskopickú úroveň neurónovej siete, ale aj na subneurónovej biomolekulárnej úrovni. Tým je tento komplexný systém inherentne vágny (a na jeho adekvátne matematický model si zrejme ešte dlho počkáme). Autor sám budovanie podmienok na objavenie sa umelého myslenia týmto spôsobom prirovnáva ku kopírovaniu neznámeho zariadenia súčiastku po súčiastke, dúfajúc, že ak ich správne poskladáme dokopy, začne to fungovať – napriek tomu je optimistom. Konštruovanie takýchto modelov by mohli umožniť rozvíjajúce sa nanotechnológie. Významný americký vedec a vynálezca Ray Kurzweil dokonca očakáva, že týmto spôsobom ľudstvo raz vyrieši problém vlastnej smrteľnosti, ak sa mu podarí verným skopírovaním fungujúceho mozgu pomocou nanotechnológií „uploadovať“ ľudské vedomie do nebiologického substrátu, ale to už sme príďaleko. Křemenova útla, miestami horšie štruktúrovaná a ťažko čitateľná, kniha sa však dotýka mnohých nesmierne zaujímavých a dôležitých oblastí lingvistiky, epistemológie, kognitívnej psychológie i umelej inteligencie a na domýšľanie dôsledkov a kladenie ďalších otázok priam provokuje.

Martin Takáč

Extrémna cesta k zdravému rozumu

Realisti rozprávajú mýtus o Sifyfovi. Veria, že kráčame hore, plní ambícií tlačíme pred sebou svoje osudy. Podchvíľou sa nám vymknú z rúk: vzdelanie nesplní detské sny, rodina nevydrží zdvojený egoizmus, kariéra zakape na neschopnosť, smolu či krach. Človek v podaní realistu si povzdychne a vráti sa na začiatok hry.

Toto všetko vieme. Tušíme. Raz na to prídeme. Sú to iba veľké, abstraktné, a teda vonkoncom neužitočné otázky. Pre našu každodennosť je nepodstatné, či sa osudom sánkujeme alebo v pote tváre tlačíme do kopca svoje panelákové 3 + 1.

Tak či onak, život trvá dlho. Pre splodenie dieťaťa či náhly zmar stačí zopár sekúnd. Avšak k dispozícii máme v priemere dve miliardy sekúnd. Iba malé deti spotrebujú na hru všetok svoj čas. Jednou z črt dospelosti je poznanie, že väčšinu vecí, ktoré jeden deň začneme, v ten deň nedokončíme. Trvajú týždne, mesiace, roky. A mnohé rozrobené odovzdáme tým, čo prichádzajú po nás.

Naučiť sa prerušiť prácu, vymeniť montérky za civil, ísť domov a až do rána na to nemyslieť, je pre spokojný život neodmysliteľná nutnosť. Mať prácu rád je príjemné. No pokúšať sa dokončiť na jeden šup niečo, čoho rozmerom sú človeko-dni, človeko-mesiace, človeko-roky či človeko-život je nadutosť, hlúposť a v konečnom dôsledku choroba. Volá sa vorkoholizmus. Ťažko sa lieči a prináša chronické utrpenie blízkym a trvalé následky na šťastí a paradoxne aj na pracovných výsledkoch postihnuteľného. Vorkoholici nekvitnú mnohými farbami.

Extrémne programovanie zakazuje pracovať viac než 40 hodín týždenne. Trest za nedodržanie je strata radosti z práce, znižovanie tvorivosti a kvality. Extrémne programovanie výsmešne dodáva: to chcete so 60-hodinovým pracovným týždňom vydržať celý život?

***

Vlastné myšlienky sú jedno z najstráženejších tajomstiev prírody. Ich prezradenie odstraňuje prekvapenie z hier s nenulovým súčtom. Oberá o možnosť nečakaného ťahu. „Čo na duši, to na jazyku“ nepatrí medzi cnosti.

Medzi mlčaním, pravdou a lžou sa zväzda zložitá súperenie. Sú v sebe zakliesnené ako jelene v ruji. Keď mlčím, trochu sa bojím pravdy a trochu predstieram lož. Keď hovorím pravdu, často ňou zakrývam inú pravdu, klamem o niečom, o čom by som mal najradšej mlčať. A ktorá lož nenesie v sebe tony úprimnosti a priepasti mlčania?

Zhováranie sa sú naše tance. Slova mi sa zväzdzame, nimi sa prikrývame pred nepohodou. Komunikujeme si dôležité správy. Lenže medzi nami vždy stoja naši vlastní autocenzori a dekóderi.

Aj keby sme si chceli hovoriť úplnú a čistú pravdu, nie je to možné. My ju nepoznáme. Myšlienky sa v nás rodia. V mnohorozmernej polievke nevedomia sa prevažujú ako baktérie v evolúcii. Nevidíme ich, necítíme, nevieme ich sformulovať do slov. Čo sa nakoniec objaví v našom vnútornom textovom procesore, sú výstupy z porad, na ktoré naše vedomie nemá prístup. Sú to oficiálne komuniké, ktoré prinášajú hovorcovia centier slasti, strachu a rozumu. Naše vedomie o nich rozhoduje ako zasadanie vlády. Väčšina faktorov je už na stole.

Práca je málokedy taká zložitá ako sociálne tance. Domy, ktoré stavíme, sa nedajú postaviť z náznakov, z prísľubov a vzájomných ústupkov. Vyplňanie daňového priznania je jednoduchšie ako rozhovor o láske. Civilizáciu sme vybudovali najmä na jednoduchých počtoch. $23 + 17 = 40$.

Ak pri práci rozmyšľame, postupy nevidno, iba výsledné sumy. Je ťažké robiť skúšku správnosti. Kto sa na to podujme, musí zopakovať celý postup.

Nemožnosť kontroly vedie k pohodlnosti. K preskakovaniu celých sekvencií správneho usudzovania. Čo nevieme, nahradíme z prsta vycucanou konštantou. Často si neuvedomujeme, že sme to urobili. Ani netušíme, koľko z našich prepevných svetov stojí na podobných „výpočtoch“.

Extrémne programovanie zakazuje robiť veci, ktoré netreba. Vtedy, keď ich netreba. Pretože život si ako potok nájde svoju cestu. A nič nie je márnejšie, ako zhrdzavený vypínač na stene drevenice, kde nikdy nebola elektrina.

Extrémne programovanie zakazuje utajovanie myšlienok. Podľa neho každú prácu, pri ktorej sa premýšľa, musia robiť spolu dvaja. Jeden drží nástroj, nech už je ním počítač či dláto. Ten druhý pozoruje, rozmyšľa a dáva pozor na vedľajšie účinky. Nahlas sa radia o postupe, čo urobiť, v akom poradí a prečo. Obaja majú rovnocenný hlas.

Extrémne programovanie je presvedčené, že dať dva platy za jednu robotu sa oplatí. Pretože takto vytvorené diela sú kvalitnejšie, presnejšie, overenejšie, ako neoveriteľné postupy vychádzajúce z temnoty individuálnej mysle.

***

Šach je hra s dlhou pamäťou. V tridsiatom ôsmom ťahu vymyslím zložitú intrigu, ako dostať čiernu kráľovnú do úzkych. Stačí mi pohnúť vežou o tri políčka doprava, zakryť úmysly pravého strelca a povoliť obranu ľavých pešakov. Urobím to, pyšný na svoj um, keď v štyridsiatom treťom ťahu z hrôzou zistím, že som pri tom zabudol na odhalenú intrigu čierneho koňa z osemnásteho ťahu, ktorú som vtedy zablokoval umiestnením veže. Nové plány zrušili staré zábezpeky. Kto si to má v zložitom svete stále nových tancov pamätať?!

V šachu za to môžem zaplatiť prehrou. V staviteľstve nefungujúcou klimatizáciou, v účtovníctve chýbajúcim miliómom, v zákonodarstve protiústavným paragrafom. Pri šoférovaní haváriou a pri výchove detí stratou dôvery. Je toľko zlých dôsledkov, ktoré si spôsobujeme zábudlivosťou, ignorovaním niečoho, čo už dávno vieme.

Ale kto by na každom kroku kontroloval všetky známe riziká? Svet by ustrnul v strate odvahy.

Napriek tomu prácnosť kontroly nemôže byť argumentom pre ľahkovážnosť. Ak raz vieme, že niečo nesmieme urobiť, pretože to ohrozí základy celej stavby, nesmieme to urobiť ani o pár mesiacov neskôr. Veď výťah medzitým nezvyšil svoju nosnosť.

Podľa extrémneho programovania, ak vieme o akomkoľvek riziku, musíme s ním nielen bojovať ihneď, keď ho objavíme, ale aj musíme vytvoriť jednoducho aplikovateľný test, ktorý kontroluje odhalené riziko. Tento test môže kedykoľvek neskôr použiť každý, kto s dielom pracuje.

Testy zhromažďujeme a vždy, keď ničieho systémom robíme, všetky testy spustíme. Niečo to stojí, ale kvôli zabudnutej starej intrige neprehráme boj s osudom.

***

Keď nám padá chalupa, neopravujeme tečúci vodovod. Na to už je neskoro. Aj keď vieme, že práve z neho tečúca voda podmyla základy, oslabila múry,

vytopila pivnicu. Keď treba evakuovať, nie je čas odstraňovať príčinu.

Na vodovod sme mali roky času. Stačilo sem-tam skontrolovať vedenia, ohmatať vlhkú stenu, neignorovať zachtnutý chlad v komore. Stará sa aj o veci, ktoré ešte fungujú. Nečakať na katastrofu. A potom v potope vynášať historické hodiny.

Je to stará múdrosť. Jednoduchá, lacná a účinná. A predsa ju toľko ignorujeme. Nechce sa nám oberať sa o pô-

žitok z fungujúceho sveta. Vydávať peniaze na opravy, ktoré ešte netreba. Stráviť nedeľu v rozkopanej pivnici, keď je vonku tak krásne.

Potom prídeme o dom, rodinu čakajú mesiace provizória, roky šetrenia. Ale to už neriešim otázku, či sa mi chce. Musím.

Ema Mochycká, 2003 – 2007

Extrémne programovanie prikazuje kontrolovať priebežne stav celého systému a všimáť si, čo by bolo potrebné zmeniť, opraviť, zlepšiť. Tvrdí s veľkou naliehavosťou, že refaktorať (čo v odbornej hantírke znamená opravovať, vylepšovať, zjednodušovať) treba vtedy, keď všetko funguje. A treba to robiť po jednom. Pretože odstraňovať dva izolované problémy za funkčného stavu je podstatne rýchlejšie, bezpečnejšie a lacnejšie ako zápasit s koalíciou spojených porúch. Inštalatérske divide et impera.

***

Najsmutnejšie na utópiách je, že sú krásne. Vidíme sa v nich: stíhli, urastení a mladí, ako si užívame plody pozemských rajov s ostatnými, rovnako mladými, vzrušujúcimi a priateľskými. Medzi nami pobiehajú anjeli, naše rozkošné deti, ktoré neplačú, dobre sa učia a vždy večer pred spaním si samy upracú hračky. Konflikty odstraňujeme s úsmevom a niekoľkými obojstranne ústretyvými vetami.

My, čo veríme, že kúzlo nie je zázrak, vieme, že kdesi za všetky tie reči ukrýva kúzelník trik. Čosi, čo je iba ilúziou pravdy. Pre kúzelníka je to profesia. Ale pre diváka je tresťuhodná naivita domnievať sa, že z klobúka ťahané králiky nepotrebujú žrať.

A predsa sa vždy znovu popálieme. Zlatousti ľuhári nám sľubujú pozemské raje výmenou za obyčajný papierik, do urny hodený. Papierik, o ktorom si aj tak myslíme, že nemá žiadnu váhu. A zrazu chceme zaň zázrak.

Podomový obchodník nám predá nezničiteľné hrnce, šéf ponúkne dvojnásobný plat, bankár zaručený tip na tridsaťpercentné dividendy. Omámení vidinou šťastia na dosah ruky zabúdame na lekcie o spojených nádobách. O akcii a reakcii. O dejinách komunizmu.

Idúc krajinou, vidíme tisíce rodinných domov. Koľké z nich majú poschodia prichystané pre deti, ktoré tam nikdy nebývali? Rodičia, ktorí pre tie domy nemali čas s deťmi na hru či na rozhovor, si mysleli, že to zdvojené úsilie je istá výhra. Že na starobu neostanú sami. Aj keď oni od svojich rodičov odišli tak dávno.

Extrémne programovanie zakazuje robiť veci, ktoré netreba. Vtedy, keď ich netreba. Pretože život si ako potok nájde svoju cestu. A nič nie je márnejšie, ako zhrdzavený vypínač na stene drevenice, kde nikdy nebola elektrina.

***

Extrémne programovanie je softvérová metodológia, ktorá navrhuje postupy, ako vrátiť ľudskosť do tvorby programových systémov. Vznikla niekedy okolo roku 2000, keď už bolo jasné, že nás počítače, internet, mobily, bankomaty, práčky, iPody, GPS a ostatné programovateľné zariadenia obklopili hustou sieťou elektronických pavučín. A programovanie sa stalo jedným z najrozšírejších povolání súčasnosti.

Je reakciou na gigantický rast programátorských inštitúcií, mohutné metodológie a každý detail riadiace nástroje. Je odpoveďou na nedôveru,

ktorú čoraz väčšie projekty adresujú ľuďom, ktorí tú prácu musia urobiť.

Požaduje bežné, logicky znejúce veci, ktoré pôsobia tak normálne, že sa ich nikto nedrží. Napríklad, aby ľudia pracovali 40 hodín týždenne, pretože tak sa ľudská radosť z práce nevyčerpá. Aby robili v dvojiciach, diskutujúc o každom detaile, ktorý sa chystajú urobiť. Aby robili to, čo je momentálne najdôležitejšie, a nezdržovali sa montovaním vypínačov pre ešte nena- projektované osvetlenie. Aby dokončovali použiteľné časti projektu, hotové ukazovali zákazníkovi a pýtali sa na jeho názor. Pretože zákazník má dieľu rozumieť a súhlasiť s riešením. Aby testovali, či nová práca nepokazila tú už dokončenú. Či plynári neprederavili vodovod a betonári nezaliali dvere. A tiež, aby nikto netrpel sľepotou nevíťavosti, keď vidí niečo nefungujúce. Aj keď to momentálne nie je jeho vec.

Extrémne programovanie je volanie po návrate k zdravému rozumu (common sense), po jeho historickej rehabilitácii. Chaplinovu Modernú dobu posla do šrotu. Asi to bude znieť dosť konzervatívne, ale extrémne programovanie hovorí, že sa ľuďom má a dá dôverovať viac než tabuľkám a schémam.

Kdesi za tým všetkým je renesancia viery v človeka na začiatku 21. storočia. V jeho prirodzenú schopnosť prevziať zodpovednosť za svoj profesionálny ľudský fortieľ. Desatisíce dobrovoľných individuálnych spolutvorcov open source projektov tomu celkom dáva pravdu.

František Gyrfáš

- ▲ Kent Beck
- ▲ Programované řízené testy
- ▲ Preklad Slavoj Písek
- ▲ Grada 2004
- ▲ 204 strán
- ▲ 156 Sk

- ▲ Martin Fowler a kol.
- ▲ Refactoring Zlepšení existujícího kódu
- ▲ Preklad Vladimír Lahoda
- ▲ Grada 2003
- ▲ 394 strán
- ▲ 589 Sk

- ▲ Kent Beck
- ▲ Extrémní programování
- ▲ Preklad Pavel Makovec
- ▲ Grada 2002
- ▲ 158 strán
- ▲ 281 Sk

Už sme si akosi zvykli, že život sa točí v kruhu. Deň strieda noc. Leto strieda zimu. V šatníku sa cyklicky obmieňajú priority. Znalci tvrdia, že to nie je kruh, v ktorom sa náš život šinie dopredu. Vraj to je špirála. Vyzerá to ako kruh iba preto, že sme leniví poodstúpiť a uvidieť tretí rozmer.

Dalej sa už ich hodnotenia líšia. Optimisti tvrdia, že špirála stúpa. Smeruje k šťastiu, k múdrosti, k nirváne, k rajom. Stúpame po rebríku spoločenského postupu. Nehodiace si každý vyškrtne sám. Pre pesimistov je život viac či menej strmý pád. Od mladosti, od zdravia, od krásy. Smer sa zmeniť nedá. Tí úspešnejší iba ovládajú umenie brzdiť. Králi na chvíľu ustrnú na vrchole schodišťa.

Medzinárodná esejistická súťaž Stredoeurópske mesto – ESSAY IT!, ktorú sme vyhlásili spolu s ďalšími tromi stredoeurópskymi kultúrными časopismi – A2 kulturní týdeník, Magyar Lettre Internationale a Tygodnik Powszechny –, má svojho víťaza. Stal sa ním český básnik a hudobník Ján Štolba. Druhé miesto obsadil poľský finalista Kamil Kruszewski, na treťom sa umiestnil maďarský autor Márk Áron Éber. Do medzinárodného finále zo Slovenska postúpili Martin Vlachynský, Radoslav Passia a Radoslav Tomáš. Súťaž prebiehala v dvoch kolách: v prvom kole vybrali jednotlivé národné poroty z celkovo 124 prihlásených esejí finálové príspevky. Dve české, tri poľské, tri slovenské a štyri maďarské eseje boli následne preložené do angličtiny, tie už posudzovala medzinárodná porota zložená z redaktorov usporiadateľských časopisov, zástupcu Multikulturného centra Praha a profesora Karla Schlögela, ktorý sa problematike premeny stredoeurópskeho mesta dlhodobo venuje a ktorý porote predsedal. Slávnostné vyhlásenie výsledkov prebehlo 16. novembra 2007 na pôde Goetheho inštitútu v Prahe. V tomto čísle K&S prinášame eseje slovenských finalistov a víťaznú esej.

Genius loci

poprivázané k pracovným stolom, vidím aj zopár, ktoré miznú v hmle cintorína. Niektoré sú pevné ako oceľové laná, iné iba rozstrapkané nitky, niektoré dlhé, iné krátke. No a z každej hlavy vedie jeden aj ku mne.

Rád ich držím pekne nakrátko, preto som vyvalil oči na kopu čerstvo odrezaných koncov. Človek spravil „šmyk!“ a špagát sa vrtel na zemi ako had. „Už je to tu zase,“ vzdychol som. Ale každé mesto na to musí byť pripravené.

„Hej pane, aj vy si chcete odšmyknúť špagát?“ uderil som otázkou na okoloidúceho muža, ktorý sa nervózne šklbal ako pes na reťazi.

Chvíľu váhal. Potom spustil: „Už som k nemu párkrát nôž priložil, priznávam. Nie som starý, mám ešte čo dokázať, ale ty mi hádžeš pod nohy polená. Hodina H, ulica U, práca P. Každý deň. Tie isté tváre, rovnaké výklady. Nestážujem sa, mám to tu rád, ale ešte by som chcel vidieť aj iné predstavenie. Urobiť krok vpred. A teraz ma nechaj, ponáhlam sa do práce.“

Spravil som si čiarku. Naposledy tu všetci chceli niečo budovať. Teraz tvrdia, že chcú budovať najskôr seba.

Námestie sa zaplňalo ľuďmi, ktorých rýchly krok ujedla metre k dennému cieľu. Videl som predavačky, murárov, kuchárky či čašníkov, ktorých kedysi hrýdy pohľad počas môjho spánku zamieril k zemi. Rozprávať sa im nechcelo, len občas sa niektorí z nich postarovali. Ich špagáty miznú kdesi v priemyselných zónach, ktoré rastú na okrajoch mesta a pôsobia ako steroidy na hospodárske svaly.

Medzi peších sa začali vplietat, trúbiť a vyblíkavať honosné kočiare, ktoré zaparkovali priamo pred mojou fontánou. Vysadali z nich mladí dravci a veliteľským krokom vchádzali do zrenovaných budov na námestí. Zo zemskeho úradu sa stal krajský, z obchodnej kancelárie biznis centrum.

Stávalo sa, že raz za čas im ostatní ľudia kočiare prevrhli a zapálili. Ale veľmi rýchlo zistili, že bez vodcu nedokážu žiť, že mechanizmus sveta má priveľa koliesok, aby mohol fungovať bez hodinára. Ako vždy po revolúcii, tí s ramenami sa rýchlo vyšplhali po lane, kým si inteligencia stavala schody.

„Pane, váš koč mi bráni vo výhľade!“ oslovujem mladíka v tmavom obleku. Ten sa chvíľu zamračene otáča, aby videl, kto sa mu stavia do cesty. Potom pochopí.

„Cha, počkaj o pol hodinu, ty vykopávka, tvoje „loci“ bude akurát tak parkovisko,“ zakričí a odkráča, ani sa neobzrie. Sledujem jeho nakrátko ostrihanú hlavu v dave, ale nakoniec s ním splynem.

Hustotu davu (neviem ako vy, ale ja ju meriam v nohách na štvorec dlažobný) začínajú zvyšovať košeľa a bermudy cudzincov. Tu na okoli sa vyskytujú dva poddruhy – dobrodruhov, sklamaní z toho, že je u nás všetko také ako na západe a nikto tu nenosi samopal cez plece, a dovolenkári, sklamaní z toho, že tu nie je všetko také ako na západe (hoci pach prepálených hamburgerov z neďalekého okienka mi už začína podráždať nohy). Fotákmi páliac na všetko, čo

sa nehýbe (pričom moja fontána je cieľom prvoradého významu) a pomaly obsadzujú terasy a reštaurácie difúziujú po okolí. Nervózny vodič opatrne manévruje s kriklavými vyhladkovými vláčikom medzi ľuďmi a zdá sa, že väčšina považuje jednotu gotickej radnice a motorizovanej plechovej atrakcie vyrobenej v Číne za symbiotickú.

Našťastie som zbadal svojich starých známych. Keď som ich tu naposledy nevidel, myslel som, že ľudská spoločnosť sa otriasla v základoch, pretože patrili do nášho inventára, ktorým koreníme atmosféru, od počiatku vekov. Dnes tu kľadia opäť v plnej sile. Každý má svoj štýl – jeden monotónne opakuje: „Dobry deň, dobry deň.“ Dalšia: „Pane prosím!“, Iní pridávajú aj pár tónov na starej gitare, alebo dokonca rovno časopis.

Ľudia, ktorých mám na špagáte, im občas nadávajú, no nevedomujú si, že patria k mestu tak ako námestie alebo starý kostol, pričom náklady na ich údržbu sú oveľa nižšie. Každý z nich je malou kazateľnicou a oltárom zároveň, kde je možné si vypočuť obohraté podobenstvo o Lazárovi, Márnotratnom synovi alebo Dobrom hospodárovi.

Trh a konkurencia však preniká aj na ich pieskoviská. Študenti, ktorí sa vám postavia do cesty, a u ktorých si môžete kúpiť dobrý pocit a odznak štredného darcu za mincu, agenti s teplou vodou vyplňajúci s vami mnohostránkové ankety či predavači vyťahujúci orientálne vône a náhradné žiletky spod kabáta. Spolu tvoria súdržnú armádu, ktorá neskúseného človeka, plného mravných ideálov a ochoty, zničí počas cesty námestím psychicky, finančne aj morálne.

Pozoroval som tieto drobné boje o úspech, kde víťaz berie málo, a ani si nevšimol, že Sisyfovi sa práve vyšmyklo slnko a začalo kotúľať na druhú stranu.

Močiarc nohy vo fontáne (najskôr som musel vyhodiť pár kelímokov, ktoré tam niekto v rámci exportu kultúry naaranžoval) som preniesol svoju pozornosť na obchody, ktorými bolo ako zlatými žilkami popretkávané kamenné námestie, aj bočné uličky, nehovoriaci o gigantických plechových kvádroch na predmestíach, ktoré ako čierne diery do seba vtáhovali homo economicus.

Staré panem et circenses nahradilo chlieb a nákupy. Veď každý si nájde to svoje, hlásajú pútače. Jedni donekonečna hľadajú tú správnu kombináciu farebných látok, aby v džungli pritiahli pohľady, druhí pátrajú po elektronike, ktorá by zasypala ich zmysly audiovizuálnymi pôžitkami. Kto nemá na nákup tu, zvolí diskontnú perifériu, kde s úsmevom privítajú aj vychudnuté peňaženky.

Prekvapí ma mladé dievča, ktoré si sadne oproti mne a otvorí knihu. „Slečna, nie je vám to trápne? Sedieť na lavičke a čítať. Také staromódne!“

„Nepripadá mi to trápne. Ani staromódne. Zvedavosť a túžba po poznání nemôžu zostarnúť. Mám veľa priateľov, ktorí čítajú,“ usmiala sa.

„A čo tie posmešné pohľady okoloidúcich?“

„Nemyslím, že sa smejú. Skôr sa boja. Majú svoj svet radi taký, aký sa zdá byť. Nechcú, aby im ho niekto svojimi myšlienkami narušil. Boja sa, že budem chcieť zrazu niečo meniť

a ich do toho zatahnem. Radšej idú do kina.“

„Ty nechodíš do kina?“

„Isteže chodím. Svet sa dá znázorniť rôzne. Ale na film sa treba pripraviť, pretože si diktuje podmienky. Nemôžem ovplyvniť tempo myšlienok, ani sa k nim tak ľahko vracat. Keď čítam knihu tu pred fontánou, v parku alebo doma, môžem sa s jednou myšlienkou hrať celé hodiny,“ odvetila a opäť začala rozplietat tie tisícové znakov, tak som ju už nevyrušoval.

Radšej som pozoroval staretku, ktorá sypala zrno holubom. „Lietajúce krysy,“ zaznelo viackrát na ich adresu a deti ich s krikom plašili. Starká vždy na chvíľu posmutnela a čakala, kým sa vrátia. Zatláčil som sentimentálnu slzu. Zvláštne. Ľudia nechcú nechať zničiť fasády domov, ale schátrané duše ich obyvateľov, hľadajúce útechu vo zvieratách, im nevadia.

Slnko pomaly zapadlo a s ním aj prvá polovica môjho dňa. Na tú druhú som sa vždy tešil viac. Nočný život.

Vývoj človeka možno merať podľa toho, ako sa jeho osobnosť vzdaluje od zvierata. Treba však prekuknúť všetky masky, ktoré na seba počas života nalepiť. Preto rád pozorujem nočný život. Vidím, ako sa opäť demaskované z tisícročného nánosu civilizácie prebúdajú zvieracie inštinkty.

Všetci tí, čo ešte pred chvíľou behali po šachovnici s vážnym výrazom na tvári a myšlienkou dnešného cieľa pred sebou, budú každou minútou strácať únavu zo života, zábrany aj dôstojnosť.

Piatková opitost sa stala pevnejším príkazom ako nedeľný pokoj a beda tomu, kto sa jej nezúčastní – nebude mať o čom celý týždeň rozprávať.

Všetci členovia večerného sprievodu majú určené svoje miesto. Tí nedžeri s veľkými šiltmi a umelo drsným výrazom tváre idú najskôr do parku. Nagelovaní muži a elegantné dámy sa odvezú do exkluzívnych barov v centre. Proletariát obsadzuje pohostinstvá na predmestíach.

Ja som tu v bezpečí – kto vkročí do centra, dostane sa pod paľbu elektronických očí kamier, takže smelý pokus vymočiť sa mi do fontány je rýchlo zažehnaný. Do temných zákutí o kúsok ďalej však radšej nepozieram.

Veľakrát som sa zamýšľal nad nočným anarchizmom ľudí. Možno je chyba aj u mne. Možno unavujem ľudí, robím ich nešťastnými, hovoria si: „V tomto meste sa nedá nič robiť, len ožrať.“ Moja úloha je však pasívna, ja netvorím, som tvorený. Tí, ktorí svoje špagáty priviazali k inému Geniovi, čoskoro zistili, že ani on nemá takú moc vyslobodiť ich.

S pokračujúcou nocou sa objavujú remeselníci z najstarších cechov. Ženy, nonšaltne opreté o múr, ale navzdory mýtom nekrútiace kabelkou, hádžu na okoloidúcich pohľady, v ktorých sa už atraktívnosť dávno utopila. Muži, zakrádajúci sa v tienoch a prehľadávajúci pouličných spáčov. Na lavičkách si pod hlavu ustlali plastovú fľašu vína rodení filozofi s dlhými bradami, ale aj mladí hľadajúci zmyslu života s divokými účesmi.

Jeden z nich žongluje s faklami. Z hlavy mu nejde žiaden špagát. Zvláštne.

„Chlapče, nechceš si ku mne pripútať špagát?“

„Nie, hľadám,“ odpovedá, pozorne sledujúci pritom plamene.

„Má to niečo so zmyslom života?“ pýtam sa nedeľakovo.

„Áno.“

„Možno ho nájdeš pomocou môjho špagáta.“

„Nie. Už som ho našiel.“

„Nerozumiem?!“

„Zmyslom môjho života je hľadať zmysel života,“ odvetil a fakle mu popadali na zem.

Tak predsa ho našiel. Skúsím ešte inú skupinku, stojacu v tieni parku.

„Našiel si zmysel života chlapče?“ spýtam sa najväčšieho z nich s vyholenou hlavou.

„Áno, zmyslom je národ.“

„Ktorý?“

„Ten náš samozrejme.“

„A čo je zmyslom života ostatných národov?“

Zaváhal: „Tiež národ.“

„Takže zmysel života ľudí na Zemi navzájom koliduje.“

„V podstate... Áno. Preto musíme brániť ten náš. Nesmieme dovoliť cudzincom ohroziť nás.“

„A nemohli by ste sa dohodnúť na nejakom spoločnom cieľi?“ skúšam ho nesmelou.

„Nie. Keď nemôžeš presadiť seba a svoju vec, si ničím. Nemôžeš ustúpiť, lebo keď spravíš krok dozadu, niekto sa hneď postaví na tvoje miesto a nemôžeš už spať. A neotravuj ma už s týmito anarchistickými myšlienkami,“ ukončil rozhovor.

Nechal som ho odísť. Genius Loci obsahuje všetko, biele aj čierne, a zatváranie očí spôsobí len väčšiu tmu.

Prepočítal som nočné rany. Tucet rozbitých okien, dve lampy, pár prevrátených košov, nejaké tie odpadky odhodnené na zem. Niektorým nostalgickým duchom, ktorí spomínajú na stredovek, sa tieto čísla zdajú kruté. Vraj ľudia sú prasať, aj maštale majú lepšiu atmosféru. Ale uznajte – mohli ste v stredoveku rozbiť lampu? Ťažko. Kamenná dlažba, kamenné domy, drevené okenice. Keď sa chceli vyburíť, išli do vojny. Ani smeti ste nemohli vysypať z vreciek na zem, pretože každý papierik mal svoju cenu. A spomienku na splašky tečúce mojimi ulicami radšej rýchlo zaženiem.

Možno je za odpadkami pršačiami z rúk prejav skrytej túžby po slobode a zbavenia sa všetkej hmotnej prífaže, ako by povedal môj hľadač s plameňmi. Tak či onak, mestu rýchlo narástol orgán v podobe zametačov pomaly kráčajúcich ulicami, ktorí za úsvitu smeti zametajú pod koberec.

Stihnúť zaznamenať štyridsať rokov za jeden deň je čoraz náročnejšie. Kde sú tie časy, keď som sa zobudil päťkrát po sebe a za hodinu už som naháňal motýle. Našťastie, ľudia sú ako hlinené figurky – môžete ich raz ucapkať tak, raz inak, pridať im ruku, alebo ubrať nohu, ale stále viete, čo od toho materiálu môžete čakať.

Preto mám rád môj čas zaspávania. Vidavam deti, ako zmúria do vychádzajúceho slnka zalepenými očami a šliapu do školy. Keď sa nabudúce zobudím, budem hodnotiť ich prácu.

Len pred prvým otvorením očí sa vždy musím zhlboka nadýchnuť. Niekedy totiž tie ich každodenné hry skončia v ruinách a chaose a duch sa zobudí v prázdnom meste. Ale ja svojim verím, a preto zaspávam kludný.

Martin Vlachynský

Mukačevský dažď

Osobný vlak, ktorý do čopskej stanice vošiel od Užhorodu, začal po štvrtihodine nehybnosti cúvať. Pohli sme sa opačným smerom, ako som predpokladal. Nažité kontúry a línie sveta sa zo mňa vyparili a zostala hustá melasa, z ktorej uniká včerajší alkohol. Mapa by mi umožnila oprieť sa chrbtom o červenkasté pásy hranice, práve preto som ju však z batoha nevyťahoval. Napokon, presná, kartograficky overená situovanosť v tomto trojhraníči voľne pohodnom do pomalého prúdu Tisy by aj tak nepredstavovala žiadnu veľkú istotu. Veci sa tu voľne prelínali, prestupovali a kľukatili ako pokojný tok rieky.

Ukrajčinu vo vozni postupne vytlačá maďarčina. Rozvážna päťdesiatročná úradníčka alebo učiteľka strieďavo hľadí von oknom a do akéhosi ženského románu v mäkkej väzbe. Na drevenej lavici oproti mne ju o chvíľu vymení muž. Nejasný farebný odtieň dokrčeného obleku akoby priamo súvisel s jeho neurčitým vekom. Hnedú košeľu má malými gombíkmi farby fajčiarskych nechtoz vyzapínajú až ku krku. Voní trávu a možno je cítiť aj čosi ako ovocnú miazgu. Vedľa seba si postaví starú igelitku plnú malých zelených jabĺk. Nepozera sa na mňa, od prišielcov a odkundesov nemožno čakať nič dobré. Naše sedadlá sa stali východiskovým miestom malého vlakového obchodu. Z tašky vytiahne ošúchanú šiltovku a doplna ju naloží jablkami. Potom vyrazí na jednu stranu. Osadenstvu sa prihovára po maďarsky aj po ukrajinsky, ale konkrétne človeku vždy len jedným jazykom. Zdá sa, že je tu doma a všetkých pozná. Postupuje rýchlo, šuchotanie krokov a vysoko posadený hlas s viac familiárnou ako obchodníckou intonáciou sa v lomoze a vržganí idúceho vlaku rýchlo vytrácajú. No o chvíľu prikvitne naspäť a s ďalšou šiltovkou sa vydáva opačným smerom, do susedného vagónu. Neskoré popoludnie. Vonku sa zotmelo a všetci tísia hlasy v očakávaní búrky. Hranice holých, úrody zbavených augustových polí sa strácajú vo vysokej burine. Vzdialené lesíky dostali farbu tmavých olív a na táčni unavenej krajiny svietia len žlté reflexné vesty železničiarok, ktoré pred prífjazdom vlaku vychádzajú zo strážnych domkov pri trati, aby sa do nich s pocitom splnenej povinnosti o pár sekúnd opäť vrátili.

Elektrický vlak často zastavuje a pôvodné osadenstvo sa čoraz viac vytráca. Trhavé rozbiehanie, rinčanie okenných tabúľ a tvrdé zrážky ocelových nárazníkov chvíľami pripomínajú starecký chronický kašeľ, inokedy zase kakofóniu z nácviku školskej dychovky. Pomaly stekajúce kvapky sa vtedy prudko rozbiehajú po skle a ja sa cez tie vodnaté trajektórie, ktoré postupne rednú ako vlasy starnúceho muža, dívam na svet a prichádzam k sebe. Barkasovo, Strabičovo, Klučarki a zrazu predmestie, spoly ponorené do obrovských sivých mlák, na okrají ktorých kotvia húfy jácht z umelohmotných fliaš a morské trajekty z preglejok, polystyrénu, to všetko čiastočne vrasené do ľadových krych z na seba navrstvených špinavých kusov igelitu. V dialke som zbadal mukačevský hrádny kopec. Vo vozni sa znova objavujú ľudia. Nastala vrava, hruhaj, deti si skúšajú jednu sedačku za druhou, vešajú sa na ne, líhajú si na tie tvrdé lavice, vystrkujú nohy do chodbičky, a vzápätí po partizánsky, zo zákopu, sledujú svojich rodičov kdesi na druhom konci vagóna, a to všetko len preto, aby si po dlhom období blahoslonoého nezájmu vyslúžili otcov hlasné pokarhanie.

Vedľa mňa cez uličku teraz sedí šesť žien. Nastúpili spolu na jednej z malých zastávok. Asi sa vracajú z práce, z nejakého družstva alebo drobnej vidieckej prevádzky. Medzi najstaršou a najmlad-

šou je určite aspoň dvadsaťpäť, tridsať rokov. Kvetované šaty, farebné svetríky, všetky tie serepetičky, náramočky, hrubé mužské hodinky a zlaté retiazky s krížikmi a znameniami zverokruhu, raz tlnené rečulky, inokedy neskrývané výbuchy jazyka, nebezpečné zaokrúhlené vlny plné nahromadenej sily. Celý ten hrozivý pohyb, čo tu krátko pred cieľovou stanicou nastal, vyrastá z pévéc podložia, z preplnených igelietiek, ktoré človek musí nutne podozrievať, že sú akýmiśi zabudnutými relikviarmi dávnych flámskych maliarov kuchynských zátiší – zvrchu z nich prúdi, ba aj cez natrhnuté steny sa derie ťaživá každodennosť ľudského života. Mrkva s vňaťou sa mieša s kovovými ihlicami na pletenie, novinový papier obopína čudné tvary neznámeho predmetu, čo bude iste veľmi užitočný v domácnosti, drevené štiepky sa zídu na prikúrenie, staré tégly môžu rovnako dobre ako niveu skrývať husaciu masť, zaolejované hrdzavé skrutki alebo semená záhradných kvetov. Nad tým všetkým sa natáhujú tučné, žilnaté, unavené lýtko žien. Drieme sa mi, potom padám ešte o čosi hlbšie, okolie vo mne víri v podobe nejasných tmavých škvŕn. Zo žien je zrazu neforemná masa, doteraz oddelené telá ich inak málo rozdielných existencií sa prepjili popínavými rastlinami zo vzorovaných šiat. Nevieam, či zmlkli preto, že dnes podvečer už dosiahli najvyšší možný stupeň symbiotického prepjenia, alebo to bolo len vo mne. Klesal som do toho ťaživého spánku, ktorý mi kradol vzduch, cítil som zvieravú bolesť v hrudi a neschopný nádychu som sa v okamihu dral zo seba von. Na predposlednej zastávke šestica žien vystupuje, vystupujú všetky na tej predposlednej zastávke, zoskakujú z kovových schodíkov na drobný, dažďom pokropený štrk predposlednej zastávky, ktorá je pre ne každé pracovné popoludnie poslednou. Pre mňa je tu prvý raz a v tej chvíli netuším nič o jej predposlednosti a celý tento spätný opis opretý o fakt v danom okamihu neznámy je rovnako nepravdivý ako nevyhnutný. Azda aj z tej nutnosti hovoriť, pri ktorej vždy z úst cítiť zápach odbiehanie od pravdy, sa mi vracia tá dusivá, strach vzbudzujúca slabosť, ten nedostatok vzduchu ešte zvýraznený obrovskou chuťou sa nadýchnuť. Nevieam nič skutočné a určité o tomto kraji. Ale teraz si myslím, že by si z tej absencie myšlienky, z vágnosti a pomalosti najradšej vystaval základ svojej existencie.

Lenže vtedy nebolo treba k skutočnosti nič dodávať, nikam ju prenášať, bola tam, na mojom zadku, ktorý si hľadal miesto medzi drevenými latkami, na ukazovák, čo prechádzal po zarosenom okne a snažil sa preniesť rozmazaný zalesnený horizont do celkom jasnej kontúry miznúcej v okamihu vzniku, bola v mojej hlave úplne ponorená do spomienok na včerajší deň. Aj keď vlastne o včerajšku nemožno príliš hovoriť, zostáva len šmuha absorbujúca desiatky hodín bdenia a krátkych nepokojných spánkov. Kde je teraz Andrej Kapitaň, ten nesmelý vodič dodávky nescafé, ktorý mi nedvíha telefón, hoci ma mal v tejto chvíli viezť do Berehova, kde je blondavý dvadsaťročný Alex s koženou čiapkou, bielym tričkom a angličtinou, kde sú dlhé sivé hlasy huslistu z filharmonie, kde územčístá postava zhovorčivého čerstvého absolventa univerzity Valerija, spitý a smradlavý Osip, ktorý zmeškal posledný autobus a váľa sa tu na chodníku, kde sú tí všetci z nekonečnej teplej noci pred nonstopom pár metrov od užhorodského Námestia Sándora Petőfiho? A kde je Táňa, Táňa, sedemnástočná Panna Mária v bielej minisukni obklopená anjeli recitujúcimi reklamné džingle slovenských hudobných rádií, kam sa podeli tie húfy zberačov pivových fliaš, starcov trpezlivo čakajúcich, kým im podáme dopité

černoehyrskoje? Až teraz vo mne naplno cirkulujete ako voda v mramorovej fontánke na užhorodskej železničnej stanici, v ktorej som dnes popoludní uvidel svoju tvár s očami do červena vypálenými od unavených kontaktných šošoviek. Na tejto predposlednej, prvej, hlavnej svetovej zastávke, v tejto čiernej diere, zúfalom močarisku, z ktorého sa hrabeme tak, že mu nevenujeme ani myšlienku, že si odmietame pripustiť jeho reálnu existenciu. Som teda tu, ale len rozkročený nad týmto miestom, jednou nohou v žltej neónovej tme včerašnej noci, druhou v bližiacej sa samote noci prichádzajúcej.

Je čosi pred šiestou. Zatiahlo sa tak, akoby už prichádzal súmrak. Vlaková súprava trhavou zastavuje na hlavnej stanici. Mrholenie sa strieda so slabým, teplým dažďom. Pár metrov kráčam ulicou popri trati, potom skôr intuitívne odbočím a smerujem do centra. Prízemné a jednoposchodové domy lemujú širokú radiálu so stromoradiím. Sobotňajšie neskoré popoludnie je tu celkom zbavené áut, tehlové detaily secesných stavieb sa otáčajú tvárou do ulice. Všetko je nehybné. Život takmer nepravdepodobný. Dvaja osamelí chodci, ktorých

sovou farbou pôsobí ako novoprivezená filmárska kulisa len pred chvíľou vybalená z obrovského igelitu, ktorý neporiadny obslužný personál ledabolo zhodil na veľkú plochu námestia zaplnenú stánkami. Práve sa tu totiž koná jarmok, no námestie je už ponorené do úplného pokoja, ľudí spolu s tovarom vyhnala nedávna prietrž mračen a blížiaci sa súmrak. Prechádzam sa ulicami starého mesta a očami obopínam kostoly, klžem sa po fasádach z devätnásteho storočia, križujem parčíky s nízkymi ozdobnými zábradliami, prechádzam prielukami a podchodmi, kde na tehlách ešte cítiť vychladnutý moč jarmočníkov, a toto mesto pod Karpatami sa mi zrazu zdá byť vystavané na obrovskom krehkom pijavom papieri. Uplakany večer ho krok za krokom zbavuje reálnych kontúr a vytvára z neho len abstraktný model sídla, ktoré si príšelec musí upresniť v sebe samom, pretože tu nejstuuje sila, čo by mestu vtlačila jedny dejiny, jednu existenciu. Pár minút odpočívam pod bránou istého domu. Na chvíľu sa opäť rozpršalo, a tak fajčiari muži v bielych košeliach a ženy v slávnostných šatách, čo vyšli z protihlejtej reštaurácie, kde sa ozyva fahavá harmonika, sa vracajú dovnútra. Ja si tiež vyhodím batoh na chrbát a nasmerujem si to k Latorici, aby som preskúmal jej pravý breh s novšou časťou mesta.

Dve hodiny pred polnocou som opäť pod radnicou, vzápätí vykročím

po ramene, potom ma chvíľu drží za ruku a Stópa posielala po pivo, aby mi mohla vyzrozprávať, ako so Silvestrom dovolenkovali na Zemplínskej šírave. Hovorí, že je to krásne jazero. Jedno ráno tam našla Silvestra v stane s Oľgou. Škoda. Syn jej teraz vyčíta, že aj tak neostala. Prichádza Stópa, ktorý je vlastne István, ale Lara ho vždy volá Štefan. Ona vás, Slovákovi, miluje, to preto, hovorí veľa-veľa významne Stópa a chce, aby som urobil stojku. Lara mu zlostne odvrkne a pritisne sa ku mne. Stópa dopije vodku a urobí stojku. Tlieskame mu a smejeme sa. Život je veľký, všetko podraželo, tvrdí Lara. Je tesne pred polnocou. Podávam Stópovi zopár hrivien a on odchádza po ďalšie pivo. Vracia sa o chvíľu a okrem fľašiek so sebou vlečie nejakú spustnutú postavu. Jeho brat je na tom zle. Chvíľu sedí vedľa nás, ale potom sa bez slova zosunie na zem. Stópa ho prefacká a hovorí niečo po maďarsky. Odpovedou mu je nerozumiteľné mumlanie. Vždy, keď sa jeho brat opije, zabudne po ukrajinsky, vysvetľuje Stópa, preto to s ním treba skúsiť jeho materčinou. Medzi tým sa opäť rozpršalo, takže sa musíme presunúť pod blízky prístrešok. Okolo prejdú policajti a tesne za nimi nejaký týpek. Zastaví sa pri nás a chce sa dať do reči. Lara vyhlási, že ona má rada len čestných a spravodlivých ľudí a nie také zlodejské kurvy. Týpek nadáva, ale potom odíde. Stópa sa veľmi teší a zase chce urobiť stojku, ale už nevládze. Vy-

Éma Mochycká, 2003 – 2007

pomalá chódza navodzuje predstavu bezcieľnosti, miznú za najbližším rohom. Ten nedostatok pohybu, tichá stagnácia starého mesta ma núti obrátiť pozornosť iným smerom. Nazerám do škrár vysokých plechových brán, snažím sa rozpoznať kontúry dvorov, hoci ich maskuje hustá zeleň prerážajúca cez žrdky masívnych liatinových plovov. No všade prichádzam o čosi neskôr ako treba. Bicykel s hrubou ocelovou reťazou otočenou okolo rúrky pod sedadlom sa znútra opiera o bráničku s veľkým kľúčom v zámke. Ružová umelohmotná vanička plná zelených fliaš od vína odpočívajú uprostred dvora vysypaného hrubým pieskom. Zabudnuté teslové nohavice visia na šnúre a ich pôvodnú farbu nemožno presne rozoznať, lebo sú celkom presiaknuté dažďovou vodou. Keďže ma do tohto mesta, kde som nikdy predtým nebol, priviedla najmä túžba po samote, hľadám ľudí. Z nízkej zástavby, ktorá vyvoláva pocit dôvery, vystupuje veža secesnej radnice. Jej vynovená fasáda s hračkársky tyryky-

Puškínovou ulicou. O križovatku ďalej v priestrannej vysvietenej večierke sú prepravky s tovarom naložené popri stenách do výšky. Možno hudba z rádia a jas neónovej reklamy v kontraste s prázdnyimi ulicami spôsobujú, že obchod sa zdá plný kupujúcich. Kúpim si fľašku piva, vyjdem von a sadnem si na drevenú lavičku o pár metrov ďalej. Po polhodine sa pri mne zastaví počerný štyridsiatnik Stópa a ponúkne ma vodkou. Vyzerá ako unavený cirkusant, ktorý sa v noci rozhodol ešte na chvíľu vyjsť pred dvere svojej maringotky. Neurčitá tvár, staré sivé nohavice, zošlapané topánky, biele tielko a šlachovitě svalstvom ramien. Keď po pár vetách zistí, odkiaľ som, odtacká sa za roh a privedie Laru. Z Lary sa ešte celkom nevytratil, že bola niekedy pekná. Hovorí trochu po slovensky. Pred desiatimi rokmi predávala pašovaný tovar na trhoviskách v Košiciach a na Spiši. Stále miluje majiteľa ubytovne v Kropáčoch Silvestra, aj on ju miloval, ale oženil sa s Larinou kamarátkou Oľgou. Čoskoro ma začne hľadiť

vráti fľašku, pivo vyteká do hlbkej kaluže plnej dažďovej vody. Lara navrhne, aby som prespal u nich. Kráčame tmavými ulicami, odbočíme raz, druhýkrát. Stópa vlečie svojho brata, Lara sa ledva drží na nohách. Zrazu precitnem, no to sme už pod temnou bránou, kde sú doma. Rozhodnem sa ísť radšej na stanicu. Nevieam však, kde presne som. Na jednej z križovatiek stretávam známych policajtov. Pýtam sa na cestu. Je v tom nejaký problém, nevedia sa dohodnúť. Rozpačito sa na seba dívajú, tak rozpačito, ako toto mesto hľadí do sveta. Kam sa pobrat, vľavo alebo vpravo? Radšej počkajme a všetko si ešte premyslime.

Mám tri hodiny do odchodu prvého ranného vlaku. Ľudia v čakárni sa menia, dvere škripu. Na okennú tabuľu dopadajú dažďové kvapky. Chvíľu sa mi zdá, že voda valiaca sa z nebies spája tento unavený medzipriestor so všetkými svetovými stranami. Potom zadriemem.

Radoslav Passia

Neexistujúce mestá

I. Mesto už dávno nie je systém niekoľkých ulíc, budov, parkov či trhovísk. Nie je to ani katedrála alebo kostol, taká a onaká kaviareň, námestie, zopár fontán, parkovisko. Dokonca mesto nie je ani súhrn týchto vecí na spoločnom mieste. Mesto nie je.

Možno sa teda právom opýtať, čo mesto je, ak takéto laické vymenovávanie na definíciu nestačí. Voľnosť, akú pociťuje oko pri pohľade na to ktoré konkrétne miesto? Latentná prítomnosť (potencialita, súhrn) nekonečného množstva možných pohľadov? Štruktúra, ktorá evokuje akýsi nedeterminovaný obraz? Alebo architektúra, ktorá používa (naschvál?, nevedomene?, nedokáže to inak?) svoje prostriedky tak, aby ich výsledok bol náhodný, narušený, rozbitý a chaotický? Alebo dokonca mesto samo v sebe vytvára vzťahy, ktoré odporujú obvyklým zásadám nášho počítovania normálneho?

Pri vnímaní mesta sa teda pred nás tlačí mnohoznačnosť, viacnásobná stratifikácia, zložitost a hneď za nimi narušenie pravidiel, popieranie, rozbiehanie, či dokonca vedomé triedenie v zmysle akejsi selektovanej cenzúry (toto nie, toto nie, toto áno) – myslenia, vnímania, počítovania (mesta). A po toľkých abstraktoch ostáva na konci zase len neurčitý konflikt. Mesto prestáva byť dôležitá. Koniec koncov, obvyčajný konzumný človek ani nepotrebuje na mesto názor. A ani ho nechce. U neho už dávno nastúpila strata voľného riešenia – vo vzťahoch, v politike, v kultúre. Nieto ešte v nejakom meste...

Z iného pohľadu sa tiež možno opýtať, či subjekt mesta vlastne neklesá na úroveň svojich objektov. Znamenalo by to, že sa s nimi zamieňa, rozkladá sa v nich. A človek (interpret mesta) tak nemá veľmi na výber – mesto sa mu rozsyáva pomedzi prsty na nekonečné fragmenty. Ako potom hovoriť o nejakom idealistickom organizovaní javov k vyššiemu princípu alebo nebudaj zákonu. Bez principiálnosti niet v dnešnej dobe ničoho, ani morálky, ani myslenia, ani citov. Kto sa potom ešte pozastaví nad tým, že tu niet ničoho takého ako je mesto?

II. Mesto je teda neisté miesto. Pohyblivosť a neukotvenosť v pevných uzatvárajúcich sa súradniciach foriem a vyprázdnených stereotypov. Akási neistá pôda, premenlivosť, nepokoj. Paradoxne, toto všetko možno predstavuje jediný oporný bod, z ktorého možno hovoriť o čomsi takom, ako je mesto, jeho štruktúra, architektúra, zmysel.

Mesto je možno zachytávanie skutočnosti na relatívne malej ploche krajiny, akási fotografia ľudského vnútra, ktoré dané mesto vystavalo, dalo mu vlastnú tvár. Vulgárne povedané, mesto je možno aj akási konzerva – s minimom fundujúcich znakov prírody (alebo je viac namieste termín, ktorý radi používajú toľkí urbanológovia: druhá príroda?).

Ale. Na neexistenciu toho, čo každý z nás jasne vidí, je nutné sa pozrieť aj z druhej strany. Veď určite sa zhodneme, že v meste sú predsa len najrozličnejšie určujúce prvky, skutočnosti či kategórie, odkazujúce na to, že realita a význam mesta sa v ňom nevytvárajú z ničoho, že nie sú len akousi hračkou náhody pri spájaní ulíc a projektovaní verejných priestorov či budov, ale že sú vytvorené z ľudskej vôle, akejsi autorskej koncepcie. A že pri putovaní mestom je chodec (obyvateľ mesta, turista, náhodný návštevník) odkázaný na vlastnú schopnosť naplniť tieto prvky, skutočnosti, kategórie a znaky vlastnými estetickými, filozofickými či zážitkovými súvislosťami. Mestu tak možno ide o spoluprácu, akýsi duchovný vnútorný dialóg do viacerých strán. Mesto sa stáva výlučne vnútorným svetom a zážitkom konkrétneho človeka.

Mesto z takto videnej pozície stavia voči absolutistickým výpovediam o svojej skutočnosti náznakovité, fragmentárne a diskontinuitné prvky, zároveň akoby vo vedomí človeka siahalo po kompozícii montáže, miestami jeho štruktúra pripomína rez nožom, príp. možnosť vnímať iba časť celku. Snáď aj preto, ak chceme pochopiť mesto pomocou schémy, na ktorú sme si z pohodlnosti zvykli napríklad pri čítaní návodu alebo pri pozeraaní televízie, dostaneme sa na scestie, nezachytíme jeho pravý rytmus a melódiu a to, čo nájdeme, môžeme označiť za nezrozumiteľné, príliš široké, nedefinované.

Snáď pri meste veľmi záleží nielen na tom, čo sa hovorí, ale aj ako sa to hovorí – a tak sám obsah mesta je v tomto zmys-

Tu je nutné si dať pozor – keď človek niečo veľmi chce uchopiť a pochopiť, nesmie zabudnúť, že nemôže určovať mieru tejto možnosti. Útechou mu môže byť to, že ju môže aspoň rozpoznávať a využiť vo svoj prospech.

III. Takto nejak sa preto mnou rozlamuje mesto. No nie iba na dve polovice – jednu neistú a neuchopiteľnú, o ktorej som presvedčený, že nie je, a druhú, ktorá sa predstavuje ako uzavretý a presný priestor, kde náhoda je iba zdanlivá. Mesto sa priamo pred mnou znova drobí na milión drobných čiastočiek, ktoré začínajú poletovať vzduchom. A ja som nútený sledovať ten pohyb, sledovať ho ako tanečníka, ako rytmus. Som nútený

Ema Mochycká, 2003 – 2007

le tým, čo bližšie určuje možnosti formy mesta. Mesto teda kvalifikuje svoj vlastný postoj ako taký, kde sa forma aj obsah realizujú v konkrétnom človeku súčasne a jedno nemôže predchádzať druhému ako možnosť. A preto mesto, v opozícii k onej neistote a pohyblivosti, samo osebe tiež evokuje určité usporiadanie, dané vnútornou snahou o vyrovnanie či zharmonizovanie ľudskej situácie v priestore, i keď uzavretom priestore.

Rovnako však treba pripomenúť, že mesto ako také neexistuje v prítomnosti, je výsledkom niečoho, čo sa postupne formovalo, teda menilo svoj charakter k jednotlivým svojím podobám, alebo ak chceme, možnostiam. Postupne sa teda strácala väzba na pôvodnú situáciu, ktorá bola prvotným spúšťačom jeho založenia, a mesto sa dostalo postupne do dvoch pozícií, vlastne medzi ne – medzi strohú dejinnú neosobnosť záznamu, že niečo sa zmenilo, a takáto je štatistika, a medzi sentimentálne (subjektívne) vyznania sa niektorých starších, príp. významných občanov. Mesto sa však každou ďalšou podobou, každou novou možnosťou organizuje, ustaluje. Musíme teda pripustiť – mesto, o ktorom sme hovorili, že nejestvuje, má v sebe predsa len niečo ustálené. Poradie ulíc, rozmiestnenie parkov, námestí a postupné formovanie viac či menej významných lokalít, vlastne celý ten abstraktný obraz mesta – všetko toto je oveľa dôležitejšie, ako sa mohlo zdať. Na mieste je otázka: tak ako je to teda? Existuje alebo nie? Alebo je jeho neexistencia len ďalšou podobou, možnosťou?

sledovať, ako si berie rôzne masky, ako rýchlo mení význam pojmu, ako sa diferencuje, ako hrá divadlo. Mesto chce, aby som veril jeho maskám.

Jedna z nich sa mení na strom, pod ktorým sme ako chlapi v detstve založili tajnú skupinu. Samozrejme, bojovali sme proti celému svetu. Druhá má podobu najlepšieho priateľa, ktorý mi v škole skrýval knihy, aby som toľko nečítal. Tretia pripomína cestu do kopca. Stál na ňom cintorín, kde sme prvýkrát fajčili. Ďalšia je múrom, ktorý pod brečtanovou roletou celé leto bzučal po včelách, a iná zasa potokom, do ktorého som pri rozbiňaní ľadu spadol a doma dostal od mamy bitku len preto, že sa o mňa bála.

Nie sú to žiadne veľké veci, skôr nenápadné a tiché, o ktorých často ani nevieme. No v istých chvíľach môžu nabrať na seba gigantické rozmery. Tento proces sa volá nostalgia. Preto napríklad starci na lavičkách sedia niekedy celé hodiny nehybne bez slova. S pohľadom obráteným kamsi dovnútra a zároveň hrozne ďaleko. V tej chvíli hľadajú na dno. Svojej pamäti. Pretože plynutiu odolá len pamäť, síce svojiským spôsobom, ale ako jediná ostáva. V súvislosti s mestom mu tak dáva formu, ako nejaké šaty, ktoré na seba berie večnosť v neustálom pohybe vpred. Obsah mesta je teda naozaj tým, čo určuje jeho formu, ale vždy len v konkrétnom človeku.

To znamená, že každý pojem ostáva prázdny, dokým sa doň niekto nenastahuje. Pretože čím väčší sa mesto pre mňa stáva neuchopiteľným, priepastným, nedosiahnuteľným, ponoreným do

iných svetov, tým viac pociťujem potrebu skutočného konkrétneho mesta, nie všeobecný pojem, ale mesta, v ktorom stretnem na ulici známeho a viem, do ktorej kaviarne ho možno pozvať. Mesta, ktoré rovnako ako človek hreší a ktoré sa dokáže po nociach samo tajne spíjať, ktoré podvádzajú a ktoré miluje. Vie sa podeliť a vie byť čestné. Inak mesto nemá zmysel. Zostane prázdne, utopené vo verbalizme ireality.

Rozmerom mesta je preto rozmer vnútornej slobody jednotlivca. Vytvára svet, v ktorom základný, rozhodujúci, určujúci, ale aj iritujúci je nezmieriteľný rozpor medzi otvorenosťou a uzavretosťou – v nás samých, v našom myslení, v našom kontakte s mestom. Nijaké prázdne estetstvo, nijaké pasívne konzumentstvo, nijaké masky a spustené gestá, nijaký diktát, nijaké „kdesi tam za horami reality“. Len obvyčajná, sebou samým garantovaná, vedomá spoluúčasť na meste, jeho neustále spoluvytváranie, voľný a imaginatívny

neho technologického pokroku. A z neho prvok, ktorý mesto najviac ovplyvňuje – rýchlosť. Veď či si to priznáme alebo nie, každý jeden z nás je neustále v pohybe. Pohyb je dnes určujúcou jednotkou, a hoci aj ležíme doma v posteli, svet okolo nás sa mení závažnou rýchlosťou a my sme súčasťou týchto zmien. Rýchlosť v tomto pohybe ruší normálne vnímaný časopriestor – stláča ho, komprimuje. Tak sa stláčajú aj mestá. Na konzervy. Z individuálneho pohľadu u niektorých až na nulovú úroveň. Pretože rýchlosť (v negatívnom význame) oslobodzuje od teritoriality, ruší prekážky, čím rozvážuje ako šnúrky na topánkach väzbu, ktorou sú títo jedinci so svojím mestom zviazaní, inak povedané, zbavuje mesto možnosti poskytnúť im príslušnosť, identitu. A tak, keď vzdialenosť nič neznamená, stráca svoj význam aj mesto. Pretože aj ono, recipročne, stráca svoju identitu. Prestáva existovať. Tak by sme znova mohli začať vyratúvať – ako na začiatku – čo všetko

mesto nie je. Alebo stačí povedať rovno, že mesto nie je.

Problém je takto videný možno trochu intelektuálny, veď v meste koniec koncov ostáva určité množstvo ľudí, ktorí majú jedinou možnosť – prizerat sa na stálo sa zvyšujúcu rýchlosť. Sú to tí, ktorí stoja na mieste. No ako bolo povedané – nie je možné sa nepohybovať. A keďže títo jedinci nie sú tí, ktorí aktívne investujú (ako o tom hovorí Albert J. Dunlap) do mesta, tak či onak im mesto uteká spod nôh.

V. Ale za nechtami predsa len čosi ostáva. Čosi, čo sa úporne drží skutočného človeka, jeho detstva, minulosti, snov a fantázie, čosi, čo odoláva. Možno je to oná pamäť nás samotných, bez ktorej by sme všetko to, čo vnímame (nielen mestá), zmenili iba na krehké stránky z nejakej knihy, ktoré bezcitne a bezvládne šuštiť vo vetre. A možno je to prostrá nádej, lebo svet nezachraňujú ani myšlienky, ani intelekt, ani rozum, ale obvyčajná nádej. A práve preto som pesimista, pretože pesimizmus – ako hovorí Ernesto Sabato – potrebuje najprv v niečo dúfať a mať nádej. A práve preto som presvedčený, že mesto už dávno nie je systém niekoľkých ulíc, budov, parkov či trhovísk. Že mesto nie je ani katedrála alebo kostol, taká a onaká kaviareň, námestie, zopár fontán, parkovisko. Dokonca, že nie je ani súhrn týchto vecí na spoločnom mieste. Pretože mesto, to som ja sám.

Radoslav Tomáš

Sentimentální improvizace Nepřítomné město

I.
Kdysi za totality jsme s jedním přítelem uspořádali pro společenství spřízněných duší cyklistický závod kolem Prahy. V závodě nešlo o vítězství, chtěli jsme jen společně strávit čas, pobýt venku, uvidět neznámá místa, projet předem zvolenou trať. Vytýčování trasy bylo mnohem dramatictější než závod sám. S přítelem jsme na silničkách, úvozech a pěšinách, vedoucích příměstskými lesíky, poli, okrajovými čtvrtěmi, zbytky dělnických periferií, ale i divokými roklemi, které by v blízkosti velkoměsta nikdo nehledal, strávili pár dobrodružných týdnů hledáním těch nejzajímavějších cest. Vlastní město jsme přitom nechávali kdesi daleko, ztracené dole v kotlině Vltavy, docela mizející uprostřed kruhu, jež jsme kolem něj obeplnili.

Z města pro nás zbyly jen letmé nápovědy. Zbytky periferního dláždění zarůstajícího travou; kouty, kde se mezi poslední městské činnosti už mísila návěs obce, již město časem pohltilo; zapomenuté zdi a komíny továren, které dávno přestaly cokoli vyrábět; zarostlé objekty, jež město vyvrhlo; obory, jimiž na svých okrajích jako džunglí zarůstalo; ploty a ohrady, kdysi vymezující nějaké území, teď však nechápavě trčí do prostoru. Pro náš velký závod jsme vlastní město nepotřebovali, zbylo nám jen jako neviditelný střed, jemuž jsme vzdávali hold, ale zároveň jsme jej bezstarostně ponechávali jemu samému napospas.

Ostatně nebyli jsme sami, kdo se tehdy z ghetta vytrácel bez propustek. Takhle popisuje své tahy s přáteli básník Andrej Stankovič v *Osvobozeném Babylonu*: „Končíme u Lojzy, u Vrchoły, v Kravině – / ... / Dolež do města, ačkoli je to skok, za celý týden / vůbec neproniknem.“ Náš tajný závod kolem Prahy byl jednou z těch dokonale nevinných akcí, které se zároveň, kdyby tehdejší režim jen trochu chtěl, mohly zvrtnout v cosi podvratného, nebezpečného, zakázaného. Při zpětném pohledu se opravdu zdá, že v našem počínání byla bezděky i určitá symbolika, latentní proklamace, ironická, směšná, hrdá. Váš střed si nechte, my ho nepotřebujeme, nebudeme se na něm podílet. S trasou závodu jsme vytýčovali i území, které bylo jen naše, prostor svobodného, nekontrolovaného okraje.

II.
I my jsme ovšem chtěli nějak patřit ke středu dění. Tupý režim nám v tom bránil, zabíral si střed dětinsky jen pro sebe. Proč vlastně? Z odstupu bezmála dvou desetiletí je nám to čím dál méně jasné. Jenom si pamatujeme, že ti z účastníků závodu, co dnes na poslední chvíli stihli být překladateli, kunsthistoriky, kritiky, novináři či malíři, obývali tehdy různé okrajové kotelny, hlídací boudy, čerpací stanice, uklízecí kamrlíky. Proč, to je čím dál víc v mlhách, zato si stále jasně vybavujeme tehdejší rekvizity naší sladké vyvrženosti. Lopaty, kotle, železná dvířka, okýnka vrátnic, schůdky maringotek, tvrdá lože. Tyhle rekvizity tvořily druhé město, skryté rozprostřené v tom prvním, přízračné a neskutečné svou banalitou a nicotností, a zároveň víc než reálné právě tím samým: každodenní definitivností své banality, bezvýhodnou tklivostí své nicotnosti, daností, ale i nepoddajností, svého odhodlání přetrvávat na okraji, vydržet déle a víc, než vydrží střed.

Tklivost: s kamarádem (právě tím, s nímž jsme chystali velký závod) jsme tehdy často žasli nad cedulí s nápisem TESCO, kterou jsme denně vídali ze skladiště lešenářských trubek, kde jsme se střídali jako hlídači. Nápis plul nad změtí dřevěných stříšek a ohrad, s jednou významuplně vypuštěnou hláskou. Zírali jsme na tu olýsalou tabuli jako na přelud.

Řečeno s básníkem Stankovičem: „Dál doskáče už jen fata morgana.“ Dneska se mi nad nápisy TESCO už tak nestýská. A nicotnost? Jednoho dne si jiný můj kolega v kotelně Umprum muzea trochu zazoufal nad ubíjející náhražkovou fachtou, až se na něj šéf, muzejní správce a muž od rány, obořil: Žádná práce není podřadná a marná, rozumíš!? Tohle už nikdy neřkej! Jenže my jsme tehdy tvrději chtěli ke středu věcí a dění, aniž bychom tušili, jaké s námi střed může mít ve skutečnosti záměry.

III.
Ale ani střed sám konec konců nebyl tím, čím se stavěl. Ulice Starého města byly poloprázdné a chmurné, omítka otlučená, všude výkopy, strupatá lešení, prkená výdřeva, fádni vývěsní štíty. Chátrání skutečné, ale i skryté naznačená všeobecná chatrnost vnitřní. Věže monumentálního Týnského chrámu v historickém středu obklopovalo možná patnáct let lešení, než je byli nuceni zas rozmontovat, protože snad, podle legendy, která může být dost dobře pravdivá, vypršela jeho bezpečnostní lhůta. V průběhu let jsem se za různých okolností vydíral na obě věže Týna, nejvyšší lešenářská plošina trčela dokonce až nad samotnou špičku, dole v hloubce jako rozházené kostky se krčilo město, slavný střed, zatímco nebem výhružně nízkou houraly mraky. Případal jsem si jako král okraje, hleděl jsem shora na špičku týnské věže a bál se na posledních dřevěných deskách i jen postavit. A bylo mi, že víc už snad nemohu zbavit střed jeho sebestřednosti. „Střed je místo nejvýstřednější“, psal tehdy, ostatně možná hned pod stěnou chrámu ve svém nouzovém bytě v Celetné, básník Petr Kabeš do svých zázračných *Těžíték*, a já jsem si to nad věžemi Týna bezděky potvrdil.

S kolegou z jazzového orchestru, v němž jsem souběžně s hlídačstvím či kotelnictvím tehdy hrál, jsme chodili v noci domů ze zkoušek přes Karlův most. Občas byl úplně prázdný, snad kromě naivní partičky, shluklé kolem dvou cikánů hrajících na kytary. Někdo třímával v ruce zplota vypitou lahev Pražského výběru. Okolo se ze tmy vykláněly strnulé sochy misionářů a svatých, nechápavými obličejy se po nás ohlížely, už už skloněné, aby nám konečně řekly, jak všechno bude a co máme dělat. Ale přece jen se ostýchaly porušit svou navyklou letitou nehybnost. „Odejdi, socho, přijď živá...“ šeptá Jan Suk ve svých *Spojených kamenech*. Ale sochy neodcházely, nepouštěly svá stanoviska na kamenném zábradlí či fasádě sv. Salvátora, a nikdo netušil, v jaké podobě, s čím, jestli vůbec by se vrátily.

I nevinná mostní parta, drnkající a popíjející uprostřed pustého mostu, k níž jsme se pravidelně přidávali, se mohla z minuty na minutu stát nebezpečnou podvratnou skupinkou, narušující noční klid a vůbec politický vývoj v zemi. Všichni se mezi hlty vína rozhlíželi, jestli se neblíží litačka, a vzápětí na sebe plaše spiklenecky pomrškávali; jsme tu, spolu, aspoň na chvíli... Bylo to jasné: střed byl prázdný a sám.

IV.
Dnes se přes týž most dnem a nocí valí davy. Tehdy někteří lidé chodili po mostě pěšky do práce, dnes si raději zajdou přes most sousední, aby to vůbec stihli. S přítelem trumpetistou jsme tehdy na docela prázdném mostě snili o tom, jaké by to muselo být, kdyby v našem městě a vůbec v celé zemi neměla vše pod palcem policejní litačka. Dnes na tomtéž mostě kdosi bez uzardění prodává ruské vojenské čepice, pyšně vytrčené vzhůru, kdysi doslova znamenání naší poroby. To vše za zvuků niněry, tradičního jazzu a reklam-

ní samby z reproduktorů. Zatímco my si protíráme oči a přikyvueme: no ovšem, jako bychom to předem nevěděli.

A zakazujeme si stíznosti a remcání. Vždyt se toho tolik změnilo. Ulice se zaplnily, chmury zmizely, omítky zcukrkandlovatěly, vynořilo se tolik nových nápisů, některé velmi pádné: ALCOHOL BAR. CLUB CLUB. Žebrák u zdi se kým se tam, černoch v mozartovské paruce nahání pod Prašnou branou kunčofty na koncert, zatímco v pozadí projíždí bílá, jakoby nekonečně dlouhá lízátková limuzína s nápisem DARLING. Na pěši zóně někdo vhadzuje pod kola opancéřovaného džípu granát. Následuje – falešným oslím můstkem – výbuch smíchu grupy anglických pořizků, zahajujících svůj THROW-UP WEEKEND IN PRAGUE. „Je podivné jak zástup hlupáků naruživě hledá svou zkázu.“ Karel Milota: Gregor.

Ale nemá smysl být jen ironický. Město se neuvěřitelně změnilo. Ožilo, zladnělo. Bylo zveleveno. Restaurace svítí, divadla hrají, cestovní kanceláře nabízejí úniky tam či onam, knihkupectví přetékají knihami. Přesto se zdá, že jsme jaksi minuli období smírné, oboustranné vstřícnosti, kdy by nám město začalo opravdu patřit a my bychom s důvěrou byli ochotní na oplátku patřit zas jemu. Pořád jsme tak trochu nepřítomní, stejně jako je nepřítomné naše město. Střed se slibně naplnil – a vzápětí se s přihloupkým, omluvným úsměvem rozčápl, obsah se vylil do stran; najednou všude jen střed, střed, ten vymodlený střed nám nedá vydechnout. Střed: půllitrová plastová lahev vody za celých 60 Kč. Odcházíme, zahanbeni, žízňit jinam.

V.
Jak se tedy zachovat ve vztahu k městu, jehož proměny si vážíme, jež nás však, alespoň naši generaci, zároveň nemůžeme nezávidlivě zklamávat? Jak se zachovat k městu, které ostatně spolu s námi a s okolní civilizací prožívá plíživý rozklad smyslu a řádu, nevinně krytý maskou rozkvětu? „It was the best of times...“ ta Dickensova věta platí i v novém tisíciletí, jak jinak. A tak to, že se střed metropole vylidnil, rozuměj že z něj zmizel místní život a pomalu vše se podřídilo turismu, na němž všichni pochopitelně chtějí vydělat, beru jako smutný, ale nevyhnutelný trend doby. Jen zazavídím, že i v takových Benátkách, sužovaných turismem snad ještě víc, přece jen stačí

trochu uhnout z cesty a dýchne na nás nefalšovaný místní život. O Neapoli, Portu, Manhattanu nemluvě. Tradiční život byl ve vnitřní Praze systematicky huben už „umakartovým“ komunismem, takže teď, po jeho pádu, se není k čemu vracet. Jene Nerudo, ale dokonce ani vy, Karle Pecko, už další Povědky malostranské nenapíšete. Protože z vaší proslulé pitoreskní čtvrti za posledních deset patnáct let odešly dvě třetiny místních obyvatel, žádné figurky tu už nezbyly a s nimi zmizel i zvláštní duch míst a koutů, které jsme měli rádi.

Středoevropské město je tedy městem se vším všudy, zároveň je to ale i schránka neskutečných metamorfóz, záměn, divných vychýlení. Přes svou sílicí praktičnost, utilitárnost a komerčnost je to stále též identikit naší duše, všelícím zmítaně. „Praha teď prozřemlu miluju tvůj stud nad tím jak stárneš / jak tě ubývá jak se rozdáváš tím snáz čím míjí je toho / k rozdávání.“ To, že z Pražských vodáren na Národní třídě, v nichž můj otec strávil celý svůj profesní život, se dnes někdo letmo vylétně či služebně vyspí, vnímám jako tichý symbol a setrvalou ironii života a světa. I můj otec tu byl nakonec jen hostem? Dějiny v takovém městě přestávají být udržováním kontinuity, mění se v pouhý sled stále povrchnějších, bezcennějších změn. Chápu to, ale městu mě to nevračí.

A přece: proč se i dnes řidiči pražských tramvají ve svých kobkách nad úrovní ulice často tváří tak naduté a naspenné? Mají nás oni vůbec rádi? Ne, to by nebyli pražští tramvajáci, uražení na celý svět. Jak bychom mohli rozumět jejich středoevropské chandře, vždyt to oni, ne my, se musí ploužit ulicemi a trčet na křižovatkách, čekat na magnetické přehození výhybky, neustále obtěžováni cestujícími, kteří dobíhají, nestíhají, příliš pomalu vystupují, něco chtějí vysvětlit. Ta křivda! Sedět ve své kabině, uprostřed svého města, se svými lidmi za zády a dělat svou práci... Do trpné nabobské kabinky pražského tramvajáka se mi občas smrskne celé středoevropské velkoměsto se svými šrámy a škraloupou, kdysi uražené a ponížené, a dodnes si své ponížení vybíjející na podobně uražených a ponížených.

A vybaví se mi jedna z raných protirežimních demonstrací někdy z léta 1989. Dav se nečekaným policejním tlakem nahnul do celé Spálené ulice, také přes tramvajové kolejiště, najednou nebylo kam se hnout, ale tramvaják, bůhví proč stále předstírající, že se kolem nic neděje, přece vyrazil ze své zastávky dál směrem k Lazarské. Zvonil a tlačil dav před sebou, pamatují si na jindy mateřské drlindání pražské tramvaje, které se teď vřízlo rovnou do lidí, jak do nich řidič sunul svou tramvaj, držel si svou zraněnou zupáckou čest: Dejte mi pokoj s problémy světa, jedu!

VI.
Ale pak přijde povodeň. Žádná metaforická potopa, ani záplava nadšených zástupů z listopadu 1989, ale nefalšovaná tisíciletá voda jak se patří. Stalo se roku 2002. A najednou je vše jinak, stačí pár hodin a město je vzhůru nohama. Celé čtvrti jsou postupně uzavírány. Pod okny projíždí hasičský vůz a amplion hlásí: Tato část města bude evakuována, opusťte svoje domovy. Přes most přejíždí poslední tramvaj. Kamenným milencům v Růžovém sadu koukají z vody už jen hlavy, brzy se ponoří docela a zamilovaný mládenec už svou hlavu nenajde.

V noci padne tma, elektřina je vypnutá, auta nejedí, okna a lampy nesvítí, vše ustane. Středoevropský pocit, geneticky povědomý i tomu, kdo jen slýchal o okupaci, zatemnění, náletech, másle na příděl. Ulicemi se trousí hloučící obyvatel. Najednou se lze s každým zastavit, zeptat se, co je nového, ve které ulici bydlí, jak jsou na tom tam u nich. Z místní cukrárny, plně uprchlíků, vybíhá pan vedoucí, Makedonec, a s očima neurčitě upřenýma směrem k řece volá: Už je tu? Přívalová vlna? Nějaký muž se mi dlouze svěří, váhá, jestli se má na noc ještě vrátit domů, do zakázané čtvrti. Všechny spojuje vlna solidarity, lidé snášíjí deky, balené vody, hračky. Tramvaje zdarma! Všechny spojuje očekávání: co bude? A také úžas a tajná, nevyslovitelná hrdosť: tohle jsme my, tohle je naše město a řeka! Nějaký šílěný chlap sjíždí divokou vodu skrz celé město na podomácku vyrobeném voru, snad jsou to jen překočné návrta. Magor! bleskne mi hlavou. „Jen o takovém / životě / už sním // Ničeho se / nebát // Prdel vytírat si / pampeliškovým listím // Být lstný“ Ivan Jírouš: *Magorova vanitas*.

To se opravdu probouzíme jen takhle vyburcovaní? V dané chvíli na úvahy není čas, ale člověk se až lekne, když mu hlavou bleskne, jaké to zas bude, až se vše vrátí do starých kolejí.

Zatím však černo v ulicích, přátelští, ustaraní chodci. A to ticho kolem!

Jan Štolba

Emma Mochycká, 2003 – 2007

Myslím si, že... Ivan Štrpka

Ivan Kupec: Denník
Príloha k zápisnici zo schôdze predsedníctva Slovenskej sekcie ZČSS dňa 25. VII. 1950
Poézia: Imaginárny portrét (Rozhovor Ivana Mojíka s Albertom Marenčinom)
Prišlo do redakcie – L. PEZLÁR, IVAN MOJÍK
Albert Marenčin: O mŕtvych len dobre (báseň)
Peter Karvaš: Majetkovoprávne konanie
Ivan Kadlečík: Prvé (moje) stretnutie sa Hamleta s orchestrom
Peter Zajac: Básne z fľašovej pošty
Ladislav Ballek: Stretnutia
Juraj Špitzer: Kráľ Ubu v Častej
Keď sa na realitu usmievame, aj ona sa umieva na nás (Oneskorený rozhovor s Rudolfom Slobodom) Soňa Čechová: Zora Jesenská z mäsa a krvi
Valér Mikula: „Červené“ päťdesiate v „zlatých“ šesťdesiatych
Daniel Pastirčák: Básnik dusený večnosťou
Štefan Drug: O návrate k zdravému rozumu
Tomáš Janovic: O humore
Peter Macsovsky: Nemocno
Vladimír Havrilla: 100 US \$
Poviedka
Vlastimil Kovalčík: Slovo o básni

Posledný rozhovor s Pavlom Bunčákom (Zhovárali sa Stanislava Chrobáková a Pavol Lukáč)
Alta Vášová: ÚNIKY
Ján Ondruš – dokument v autentickej podobe

Namiesto recenzie

Citáty z knihy Egona Bondyho Invalidní sourozenci
Juraj Mojžiš voľným okom o obraze Gerharda Richtera Ema – akt na schodoch

Cool/túra

Márius Kopcsay: Šesťdesiat kilometrov a osemnásť rokov

Úklady jazyka alebo slovgličtina

Pavel Branko: tour de galery

Z poznámok Ivana Žuchu**BÁSNE**

Tatiana Lehenová a ďalšie
Lýdia Vadkerti-Gavorníková
Z hry na pár-nepár
Jozef Mihalkovič Slnko v sieti
Lubomír Feldek Usmiaty otec
František Andraščík Bezdomovec
Štefan Strážay Na začiatku
Ján Zambor Lístie, sarkastický motív
Štrasser Zmätené haiku
Oleg Pastier myslím si, že...
Augustín Dobrovský Periskop do neba
Karol Chmel Liberté égalité fraternité
- kubica – čím marián – báseň
Daniel Hevier Deti ktoré...
Rudolf Jurolek Keď jedným...
Daniel Pastirčák Ikona stromu
Marian Milčák Kameň
Peter Milčák Zvieratám
Igor Hochel Príprava k modlitbe
Andrijan Turan Zmŕtvychvstanie
Ivan Kolenič Vráťte mi môj mier
Peter Macsovsky Optimistimul
Jozef Urban V slepej ulici
Ján Litvák Taká čudná uspávanka

Čo sa za mladi naučíš

Monografia mladej autorky Slávky Démuthovej sa venuje nielen „horúcej“ téme kriminality, ale pravdepodobne ešte horúcejšej téme kriminality takmer detí. Táto kriminalita nás neohrozuje len externe (postavenie priamej obete trestnej činnosti), ale – čo je ešte bolestnejšie – interne, pretože takmer všetci sme rodičia, a teda potenciálni rodičia páchatela.

- ▲ Slávka Démuthová
- ▲ Mladistvý delikvent
- ▲ Schola Philosophica 2006
- ▲ 174 strán
- ▲ 269 Sk

V súvislosti s kriminalitou, neprávom, bolesťou, nešťastím sa zamýšľam nad proporionalitou. Proporcionalita je aj filozofický termín a pomáha vysvetlo-

vať zastúpenie nejakého javu vo svete, v prírode, v spoločnosti, v človeku. Táto otázka v kontexte kriminality nie je originálna, spája sa s večným etickým rébusom výskytu dobra a zla, s otázkou čoho je viac, čo vífazi (nechcem polemizovať o tom, čo je dobro a zlo, rozoberať s tým spojené otázky hľadísk, kritérií a pohľadov, o tzv. vyšších záujmoch už vôbec neuvažujem). Nie som si úplne istý, ale myslím si, že ubližovanie niekomu, poškodzovanie niekoho, suseda, krajana, človeka sa vo všeobecnosti považuje za zlo, a to vo všetkých kultúrach. Kriminalita je pojem, ktorý zahŕňa „zlé“ správanie, činy za hranicou zákonných noriem, žiaľ, nie vždy aj za hranicou morálnych imperatívov. Cnosť, česnosť, úcta rovnako ako všetko vzácné sa ťažko hľadajú, zážitok, stretnutie „dobra“ nás poteší a takmer prekvapí. Kriminality máme dosť.

Knižka S. Démuthovej poskytuje nielen ilustráciu kriminálnych činov mladistvých páchatelov (od „banálnych“ krádeží slipek po plánované vraždy), ale poukazuje aj na možné korene kriminality a genézu kriminál-

neho správania. Na rozdiel od podobne koncipovaných kníh na našom trhu, ktoré sa venujú podobnej téme, napríklad dvojdielna publikácia Vrahovia od Snopka z roku 1995 alebo Borovičkovi Vrazi z dobrej rodiny z roku 1998, resp. od starších publikácií – poviedkovo ladených kriminálnych príbehov od Borovičku a potom od Veselovského, ktoré sú aranžované skôr ako komerčná literatúra, je Démuthovej kniha písaná odbornou-časopiseckou formou, ktorá kladie dôraz na detail a, pochopiteľne, na odbornosť textu. Je zrejmé, že au-

Asi je to tak. Komeracionalizácia vyjadrená v chamtivosti plodí neúctu k morálke (sväté nepokradneš, nezabiješ sa „nenosi“), ktorá veľmi často ústi do kriminality, nielen nízkej a primitívnej, ale aj sofistikovanej „biologierovej“. Všetky možné aj nemožné normy a rámce sociálneho správania, t. j. správanie sa človeka v spoločnosti, jeho spolužitie s ostatnými, počnúc tými, ktoré sú dané výchovou v detstve a mladosti cez interiorizované, nepísané pravidlá správania sa až po rigorózne normy stanovené zákonmi, sú devalvované. Toľkokrát vo všeobecnosti zdôrazňovaný zmysel pre proporcie prestáva platiť. Dôležitý je zisk, profit, či už osoby, alebo spoločnosti, či už

Opísané reálne príbehy na jednej strane predstavujú osobné tragédie mladistvých páchatelov, na druhej strane drámy, tragédie a nešťastia obetí, niekde bokom postáva neosobná, nezainteresovaná, nekonkrétna spoločnosť, a len kde-tu „vykuká“ nádej.

torka je psychológ. Dáva si záležať na psychologickom portréte páchatela. Opísané reálne príbehy na jednej strane predstavujú osobné tragédie mladistvých páchatelov, na druhej strane drámy, tragédie a nešťastia obetí, niekde bokom postáva neosobná, nezainteresovaná, nekonkrétna spoločnosť (predmetná je iba jej sankčná, represívna funkcia) a len kde-tu „vykuká“ nádej. A kde zostalo „dobro“?

finančný, alebo sociálny, mať prestíž, status, obdiv, vplyv, moc, sledovanosť. Ozaj, aký je pomer (proporčnosť) akčných, agresívnych, povrchných programov v porovnaní s vážnou, hlbavou tvorbou, ktorý nám sprostredkovávajú masmédiá? Predstavovaná publikácia je „dobrá“ už len preto, že prezentuje problém kriminality.

Rudolf Fábry

Ema Mochycká, 2003 – 2007

Dramaterapia alebo teatroterapia?

Dramaterapia či teatroterapia nie sú na Slovensku neznáme pojmy, čo však naozaj znamenajú, tušia aj divadelníci zväčša iba hmlisto. Nečudo, sú to pomerne mladé disciplíny, navyše ťažko zaraditeľné, lebo balansujú medzi teóriou a praxou.

konkurencii nových médií a kultúrneho priemyslu. Jednou z jeho silných zbraní v dnešnom pragmatickom svete je bezpochyby jeho užitočnosť. Môže byť užitočné vo výchove a vzdelávaní alebo svojim liečebným, terapeutickým pôsobením. Predovšetkým terapeutickým rozmerom divadla sa zaoberá už tretie doplnené a rozšírené vydanie knihy Dramaterapia skúseného pedagóga z olomouckej Univerzity J. E. Purkyně Milana Valentu.

Tak ako disciplína samotná, aj Valentova príručka je členená na časť teoretickú a praktickú. V úvodných kapitolách sa pokúša vniesť poriadok do terminologickej džungle súvisiacej s dramaterapiou. Začleňuje ju do paradivadelných systémov terapeutického povahy, kam podľa autora patrí psychodráma, sociodráma, psychogymnastika a teatroterapia. Nechýba ani charakteristika paradivadelných systémov edukačnej povahy, akými sú dramatická výchova a divadlo vo výchove. Čo je teda podľa Milana Valentu dramaterapia?

Keďže autor má za sebou roky praxe doma aj v zahraničí, kde sa dramaterapia stala už uznávaným študijným odborom a bežnou praxou, ponúka hneď niekoľko definícií. Vychádza pritom najmä z anglických a amerických zdrojov a vytvára vlastnú integratívnu definíciu: „Dramaterapia je liečebno-výchovná (terapeuticko-formatívna)

disciplína, v ktorej prevažujú skupinové aktivity využívajúce v skupinovej dynamike divadelné a dramatické prostriedky na dosiahnutie symptomatickej úľavy, na zmiernenie dôsledkov psychických porúch i sociálnych problémov a na dosiahnutie osobného sociálneho rastu a integrácie osobnosti.“

Vymedzovanie pojmu zrejme ešte ostáva otvorené, veď popri dramaterapii je tu aj v mnohých ohľadoch výstižnejší pojem teatroterapia. Milan Valenta vymedzuje rozdiel medzi ním a dramaterapiou tak, že v teatroterapii sa okrem procesu kladie aj dôraz na produkt, čiže na verejné predvedenie. Nazdávam sa, že toto vysvetlenie nie je

rozšírené chápanie drámy ako pojmu zameniteľného s pojmom divadlo je dedičstvom 19. storočia a je už prekonané.

Touto polemickou poznámkou však nechcem negovať závažnosť Valentovej práce. Jej hodnota tkvie v autorovej rozhladenosti a skúsenosti, v množstve zhromaždených teórií, techník, exkurzov do histórie i súčasnosti. Viackrát spomína aj slovenský kontext, predovšetkým teoretičku „dramatoterapie“ Katarínu Majzlanovú. Za „nespornú autoritu v oblasti dramaterapie a teatroterapii“ autor považuje banskobystrické Divadlo z pasáže pod vedením Viery Dubačovej.

Pojem dramaterapia je problematický, lebo terapia sa v skutočnosti uskutočňuje prostredníctvom celého divadelného procesu, nielen pomocou drámy.

celkom presvedčivé, hoci je podporené celým súhrnom pozitívnych účinkov verejného divadelného vystúpenia. Už len letný pohľad na dramaterapeutické techniky totiž dokladá, že v drvivej väčšine nemajú nič spoločné s tým, čo zvykneme označovať ako drámu, čiže s dramatickým textom. Pojem dramaterapia je problematický, lebo terapia sa v skutočnosti uskutočňuje prostredníctvom celého divadelného procesu, nielen pomocou drámy. Dnes, v čase postdramatického divadla (autorom dnes už medzinárodne rešpektovaného pojmu je nemecký teatroológ H.-T. Lehmann), je zrejme, že ešte stále

Na koniec knihy Milan Valenta zaradil tzv. štruktúrované dramaterapeutické projekty, ktoré sú kombináciou a koncentráciou jednotlivých techník a metód do jedného celku. Príručka Dramaterapia je určená predovšetkým študentom psychológie, špeciálnej pedagogiky a príbuzných odborov, inšpiráciu v nej nájdu psychoterapeuti, vychovávatelia a vedúci dramatických krúžkov. Reflexia divadla cez jeho terapeutický rozmer však môže byť zaujímavým obohatením aj pre profesionálnych divadelníkov.

Anna Grusková

- ▲ Milan Valenta
- ▲ Dramaterapie
- ▲ Grada 2007
- ▲ 256 strán
- ▲ 476 Sk

Ema Mochycká, 2003 – 2007

V zásade ide o používanie divadla na iné účely než čisto estetické. Táto definícia je však nepresná: divadlo ako mnohotvárnny fenomén, ako skupinové, komunitné umenie, vlastne vždy slúžilo i slúži aj iným než umeleckým účelom. Tým, že ho vytvárajú živí ľudia v konkrétnom čase a priestore, vnášajú doň mnohé „nečistoty“, ktoré v konečnom dôsledku môžu, ale nemusia prispievať k jeho kvalite. (Na tomto mieste použijem svoj obľúbený príklad ideologického využívania divadla zo slovenských dejín: po vzniku československého štátu v roku 1918 sa podľa oficiálnych vyhlásení mladá generácia mala priučať myšlienke čechoslovakizmu v škole, tá staršia – v divadle.)

S úpadkom politického vplyvu divadla na verejné dianie – kde sú tie časy, keď sa divadelné premiéry preberali na prvých stranách denníkov – musí divadlo bojovať o svoje miesto v tvrdej

OBSAH

Štefan Krčméry:
Zjavila sa milosť Božia
Emil Boleslav Lukáč:
Sviečocky dohoreli?
Vianoce nášho času – anketa
s odpoveďami významných
slovenských spisovateľov
Alexander Matuška:
TGM – FXŠ –MRŠ
Ján Smrek: Ešte proti noci
Vladimír Petřík:
Básnik, ktorý sa nepoddal

Cyril Kraus sa rozpráva
s Milanom Krausom
Ján Kostelný: 7 veršov

DISKUSIA:

Karol Nadrásky:
Rozchod s predstavou
zástupnej obete (dokončenie)
Ivana Kaduková – Adamcová:
Rozchod s predstavou
zástupnej obete?

KRITIKA

Ján Fuska: Posilniť demokraciu,
alebo zaviesť v ECAV poriadok?
Milan Žitný: Monografia
o Zore Jesenskej
Július Vanovič: Z turčianskeho
nesväteho mesta

RECENZIE

Pišu Štefan Šrobár,
Michal Gáfrík, Tomáš Jahelka

GLOSÝ

DOKUMENTY DOBY

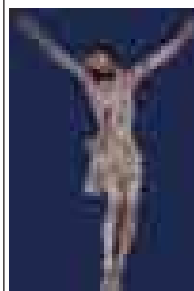
Július Barč-Ivan: Neznámy

Gloria in Excelsis Deo
SNG, Cajlanská 255, Pezínok – Cajla
18. november 2007 – 31. január 2008

Stratený čas?
Slovensko 1969 –1989 v dokumentárnej
fotografii
SNG, Esterházyho palác, Bratislava
30. október 2007 – 2. marec 2008

Neznámy sochár – Ukrižovaný Kristus
SNG, Vodné kasárne, Bratislava
august 2007 - december 2007

Slovenská národná galéria
Esterházyho palác, Námestie L. Štúra 4
Bratislava
www.sng.sk

KNÍHKUPECTVO
ARTFORUM Dočasný domov vašich kníh.
Bratislava | Košice | Žilina | Banská Bystrica | Trnava | www.artforum.sk

Autori čísla

Patrik Dubovský

vyštudoval archívniectvo, dva roky pôsobil v pozorovateľských misiách OBSE a EÚ v bývalej Juhoslávii, spoluzakladal a pracoval v občianskom združení Človek v ohrození, v súčasnosti pracuje v archíve ÚPN

Rudolf Fábry

vyštudoval psychológiu na FF UK, pracoval v Ústave experimentálnej psychológie SAV, v súčasnosti pôsobí ako vysokoškolský pedagóg, venuje sa študiu, psychologické diagnostike a vzdelávaniu v oblasti práce s ľuďmi, autor a spoluautor niekoľkých vedeckých publikácií

Anna Grusková

teatrologička a dramaticka, spolupracuje na projektoch divadiel rôzneho typu

František Gyárfáš

informatik, učí predmet filozofia internetu na VŠMU, prispieva do viacerých médií, píše filmové recenzie, ale aj fejtóny, eseje a vedecké mystifikácie, vo vydavateľstve Slovart mu vyšla kniha Tichí spoločníci (viac v K&S 5/2005)

Juraj Gyárfáš

absolvent Právnickej fakulty UK v Bratislave, napriek predsudkom niektorých neprávných kamarátov považuje právo za krásnu disciplínu, hľadajúcu rovnováhu medzi etikou, logikou a zdravým rozumom

Anna Hisemová

reformovaná farárka v Nižnom Žipove, študovala v Prahe a Wuppertale, publikuje v cirkevných časopisoch

Ivana Kaduková-Adamcová

vyštudovala evanjelickú teológiu, v súčasnosti doktorandka na Katedre filozofie a religionistiky EBF UK, redaktorka časopisu Tvorba a blogerka

Dezider Kamhal

skončil dvojodborové štúdium filozofia-fyzika, neskôr na fyziku nezanevrel, ale jednoducho zabudol, prednáša a vedie semináre z filozofie jazyka a teórie rečových aktov na FMFI UK v Bratislave a na UCM v Trnave, po krátkom flirte s Hiromi Uehara sa kajúčne vrátil k Theloniousovi Monkovi, delí ľudí na dva druhy: na tých, čo poznajú T. Monka a na tých, ktorých to ešte len čaká

Tünde Lengyelová

historička, venuje sa dejinám každodennosti v období raného novoveku (16. – 17. storočie), najmä životu žien, editorka a autorka knihy Žena a právo, právne a spoločenské postavenie žien v minulosti

Radoslav Passia

vyštudoval slovakistiku a estetiku na filozofickej fakulte v Prešove, pracoval ako literárny redaktor v Slovenskom rozhlase v Košiciach (1999 až 2005), v súčasnosti je doktorandom Ústavu slavistických a východoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej, venuje sa kultúrnej a literárnej publicistike

Jan Štolba

hudobník a spisovateľ

Martin Takáč

vyštudoval umelú inteligenciu, pracuje na Katedre aplikovanej informatiky FMFI UK, kde sa venuje modelovaniu osvojovania jazyka a kognitívnej sémantike

Radoslav Tomáš

študent žurnalistiky na FF UK, získal ocenenia na viacerých literárnych súťažiach, v roku 2005 mu vyšla zberka básní Chlapec

Michaela Ujházyová

studentka angličtiny a filozofie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, venuje sa etike a sociálnej filozofii

Martin Vlachynský

študent hospodárskej politiky na Masarykovej univerzite v Brne, autor víťaznej poviedky na medzinárodnom festivale filmov, sci-fi, fantasy, hororu a spoločenských hier IstroCON 2007

Katarína Zavacká

vedecká pracovníčka Ústavu štátu a práva SAV, venuje sa dejinám štátu a práva v 20. storočí

Celoživotní sprievodcovia

V čase, keď som sa učila (a naučila) čítať, sme doma mali málo kníh. Ale ja som prepadla čaru písmen už v šlabikári a následnej čítanke a túžila som po príbehoch! Chcela som viac. A potom som objavila v „oblačku“ (vmurovaný miniregál v stene s tromi priehradkami a lakovanými tyrkovými drevenými dvierkami) KNIHU.

Boli to biblické príbehy Starého zákona od stvorenia sveta až po knihy Makabejské. (Ako sa katolícke vydanie týchto histórií dostalo k nám, je mi záhadou.) Nemalo to už viazanie, papier bol totálne zožltnutý (priam hnedý), ale boli tam príbehy. A aké! A k tomu ešte sem-tam kreslené ilustrácie, síce len čierno-biele (žlté), ale mne to stačilo. Z tej knihy som bola hotová. Ležala som na bruchu a hltala všetko pekne zaradom. Ach, to boli časy...

A potom mi otecko našiel svoju predjovnovú čítanku zo školy, volalo sa to U nás doma (alebo tak nejako). Neviem, či mi to niekto uverí, ale ja som pri ich čítaní strávil tak krásne chvíle, ktoré sa vôbec nedajú opísať. Čítala som si ich vždy odzovna a vždy boli rovnako tajomné a krásne.

A potom ako štvrtáčka na ZDŠ som na našom pójde v starom kufri našla Grimmove sobrané rozprávky. Tak sa tá knižka volala. A ohňostroj radosti je asi najlepší opis mojich pocitov. Vtedy som asi čítaniu definitívne prepadla. Nebolo mi viac pomoci. Zajali ma, úplne mi počarili.

Z rozprávok som prešla na dobrodružnú literatúru, kde bol pre mňa problém vrátiť sa do reality a ísť sa najesť alebo učiť, na veľkú neľúbosť mojej mamy.

Na strednej škole som namiesto vtedy populárnej Angeliky a Gričskej čarodejnice čítala Tolstého Vojnu a mier, Dostojevského Ponížených a urazených a vďaka rodičom a predavačke z kníhkupectva výbery au-

torov vydávané v Zlatom fonde literatúry. Samozrejme, tým som bola „out“ (hoci sa to slovo vtedy ešte nepoužívalo), lebo som sa nestretla s čitateľským vkusom väčšiny. Mne to však neprekážalo a dodnes mi to nevádi. Každý má právo na svoj výber kníh, podľa svojho vkusu, potreby, pocitov či momentálneho stavu duše.

Ja si sama pre seba dnes delím knihy na oddychové, terapeutické a životne dôležité. Životne dôležitá je pre mňa Biblia. Nie preto, že som farárka, že ju používam vo svojom povolani ako lekár svoj kufrik. Nie preto, že som vyrastala v jej tradícii a že to bola vlastne prvá kniha, ktorú som čítala. Pre mňa je to kniha, ktorá nebola prekonaná vo svojej výpovedi. Čítam ju každý deň. A každý deň ma osloví, dodá silu, upozorní, povzbudí, posilní. Kniha kníh. Hoci som „profesionálne deformovaná“, vnímam ju ako svojho priateľa/ku, do každého času, pohody i nepohody s konkrétnou a trefnou výpoveďou o človeku pre človeka.

Medzi terapeutické/liečiteľské zaradujem román polskej autorky Joanny Chmielewskej Leško a Klub Pickwickovcov Charlesa Dickensa. Pri ich čítaní sa totiž musíte smiať. Chmielewskej Leško je šikovný babrák, ktorému jeho kariéru úspešného architekta vždy niečo kazí alebo sa snaží pokaziť. To, čo prežíva uprostred svojich spolupracovníkov na pracovisku a medzi svojimi najbližšími doma, je opísané tak plasticky, že chciac-nechtiac sa chichocete, rehocete, chichúňate a ste radi, že na záver knihy máte celú bránicu a Leško tak dobre dopadol.

Klasiku od Dickensa pozná každý. Skoro každý. A je osviežujúca aj po toľkých rokoch. Hoci je aj kritickou štúdiu vtedajšej spoločnosti a pomerov v nej, dobrota pána Pickwicka a svojské názory a oddané

Foto archív autorky

skutky Sama Wellera z nej robia skvost literatúry. Nádherným spôsobom sa v nej praniuje nafúkanosť a obmedzenosť istých osôb, až má aj človek súčasnosti chuť povedať: podobnosť čisto náhodná (?). I tu dostáva vaša bránica zabrat. A keďže je vedecky dokázané, že tento pohyb bránice neznašajú nielen bacily a vírusy napádajúce horné a dolné dýchacie cesty, ale aj iné „pliagy“, s úžitkom a pravidelne sa k nim vraciam pri nápre chorôb a využívam ich „liečiteľský dar“.

Poslednou kategóriou sú knihy oddychové. Tam radím svojich obľúbených autorov detektívok. Ako napísal istý kritik, sú to vlastne rozprávky pre dospelých, kde je zlo potrestané a pravda vyjde najavo.

Isteže, čítala som a čítam aj „vážnejšiu“ literatúru. Ale podelila som sa s vami o to, čo mám rada, čo mi pomáha, čo ma povzbudzuje. Ostať nad vecou, vedieť sa zasmiať (i sám nad sebou), dať si poradiť, je niekedy viac, ako hlbokomyseľné uvažovania nad ešte hlbokomyseľnejšími témami.

Anna Hisemová

Č o s a k u p u j e

ARTFORUM

KNÍHPECTVO
LEGENDA
ONLINE

martinus.sk
INTERAKTÍVNE ANIMACE

fiction

1.

Haruki Murakami:
Afterdark
(Odeon)

Legendárny balík.
80 skvelých kníh
(Slovart)

Maxim E. Matkin:
Miluj ma ironicky
(Slovart)

2.

Woody Allen:
Čirá anarchie
(Argo)

Lubo Dobrovoda:
Já malkáč
(Datel)

Anna Adamová:
Na lásku sa nezomiera. Len to občas bolí.
Kurevsky.
(Motyľ)

3.

Maxim E. Matkin:
Mužské interiéry
(Slovart)

Dante Alighieri:
Božská komédia
(Spoločnosť Dante Alighieri)

Veľká kniha riekaniek
(Junior)

nonfiction

1.

Dežo Ursiny:
Moja milá pani.
Listy Zdenke Krejčovej
(Artforum)

Jozef Banáš:
Idioti v politike
(Kelion)

Igor Bukovský
Hneď to bude
(Ambulancia klinickej výživy)

2.

Žo Langerová:
Vtedy v Bratislave
(Vydavateľstvo PT)

Steven Jay Schneider a kol.:
1001 filmů, které musíte vidět, než umřete
(Volvox Globator)

Jozef Banáš:
Idioti v politike
(Kelion)

3.

Július Satinský:
Listy z Onoho sveta
(Ikar)

Tony Judt:
Povojnová Európa
(Slovart)

Breda Hrobat, Mojca Poljanšek:
90-denní rozlišovací dieta
(Trysk)